

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

W. Smouter, Breukelen

Het verlangen mens te zijn

Uit veel kunstwerken spreekt een verlangen naar een wereld die heel is. De mens is moe van een leven waarin hij zich innerlijk verscheurd voelt en probeert op allerlei manieren om een beetje kleur aan de wereld te geven. De recente succesfilm 'The Piano' van Jane Campion is een romantisch verzet tegen het geleefd worden.

Wie heeft er niet eens het gevoel dat het allemaal teveel wordt? In onze moderne maatschappij kan de overkill aan verkeer, informatie, verplichtingen en verwachtingen behoorlijk frustrerend werken. De meeste mensen hebben wel een middelje tegen deze kwaal. Een avondje uit, een borreltje, een muzikje – het helpt, althans: voor even. Uiteindelijk moeten we maar zien te leven met deze enorm ontwikkelde en zich ontwikkelende wereld, zo is de teneur. Mensen in andere tijden en op andere plaatsen kennen overigens ook een dergelijk gevoel van geleefd worden en innerlijke verscheurdheid. Denk bijvoorbeeld aan het besef van gebrokenheid, dat uit de psalmen van David spreekt. Dat ieder mens zich bewust is van tegenstellingen, spanning en frustratie ligt dus niet alleen maar aan de snelheid van onze samenleving. Het lijkt eerder de mens ingebakken te zijn.

Dit is echter één kant van het verhaal. Onlosmakelijk ermee verbonden is het al dan niet heimelijke verlangen van iedereen naar een leven dat heel is. Een straatvechter strijdt om het behoud van zijn eigen territorium, een wetenschapper probeert zijn onderzoeksobject geheel te begrijpen, en een politica doet moeite om de goede samenleving vorm te geven. Uiteindelijk is dat het verlangen naar heelheid.

Rede en romantiek

Hoe gaat de mens met verscheurdheid en verlangen om? Lange tijd heeft de Westering gedacht dat hij er met zijn eigen inzicht uiteindelijk wel uit zou komen. Met behulp van wetenschap en techniek zou de mens steeds beter in staat zijn om problemen van allerlei aard te beheersen. In onze eeuw zetten echter steeds meer mensen hier een vraagteken bij. Het getuigt volgens hen wel van erg grote goedgelo-

vigheid als iemand denkt dat bijvoorbeeld alle milieuproblemen uiteindelijk wel door technologische vernieuwingen opgelost kunnen worden. Steeds meer mensen waarderen gevoel en intuïtie boven verstand. Dicht bij de natuur leven spreekt meer tot hun verbeelding. Zo verzetten ze zich tegen het ideaal van een techniek die alles beheerst. Deze nieuwe romantiek betekent voor de één een noodzakelijke correctie op of een extraatje bovenop het jachtige moderne leven, voor de ander is het een geheel nieuwe leefwijze.

Illustratief voor deze veranderende beleving is de succesfilm 'The Piano' van Jane Campion. De film vertelt over een vrouw, die op jonge leeftijd uit angst voor haar eigen individualiteit 'besloot' om niet te spreken. Zij kan zich het beste uiten door met een piano haar gevoelens te vertolken. Zij kiest tegen een verstandshuwelijk en voor een romantische passie. In deze film wordt de verscheurde ervaring verbeeld en tegelijk komt hierin een enorm verlangen naar gehele ervaring van zichzelf naar voren. Na tijden van dominantie van filmhelden (variërend van Arnold Schwarzenegger tot Kim Basinger) die met behulp van een perfect lichaam hun doel bereiken, heeft in 'The Piano' een kwetsbaar leven de massa naar de bioscoop getrokken. Hier is geen fascinatie meer voor een filmheld die alles onder controle heeft, maar herkenning in de fragiele emoties van een gebroken mens.

De mens

De vrouw uit 'The Piano' leert uiteindelijk door haar keuzes zichzelf en daarmee het leven aanvaarden. Hierdoor vindt zij ook moed om met spraaklessen te beginnen. Het lijkt alsof hier de gehele wereld begonnen is. Kan Jane Campion de belofte van dit slot echter waarmaken? Mij bekreep bij het zien van de film een somber gevoel. De minnaars klampen zich vanuit een gevoel van eenzaamheid en het verlangen naar gehele ervaring aan elkaar vast. Hun lichaam dient als soort van houvast in een verwarrende, bedreigende wereld. Met liefde had dit nog weinig te doen, opgesloten als de spelers waren in hun eigen individuali-

teit. Het slot komt daarom nogal bombastisch over, grotendeels gecamoufléerd door mooi geschoten filmplaatjes. De romantiek peilt en verwoordt de pijn en verlangt naar een toestand waarin de mens helegemaakt is. Zij verlangt naar leven en niet meer geleefd te worden, maar kan uiteindelijk zelf niets anders dan zich terugtrekken in haar eigen, kleine, warme en veilige wereldje. In haar nostalgie komt zij niet verder dan de tragiek van de van God vervreemde wereld. Hierbij ziet zij niet die mens staan, van wie Pilatus zei: 'Zie de mens!'. In Hem is een leven zichtbaar geworden, dat werkelijk heel is. Het leven zoals God dat bedoeld heeft en waarnaar zijn kinderen zich uitstrekken.

38e jaargang – nr. 4
25 februari 1994

In dit nummer

- 63 H. de Jong
Dit is mijn bloed
- 64 H. de Jong
Zoals de man is is zijn kracht
- 65 T. Hoekstra
Ex Libris: Van de boekentafel
- 66 A. Bergsma
Trouwen of samenwonen
- 68 D. Holwerda
Iemand had twee kinderen
- 72 H. Algra
Hier en nu bestaat niet(?)
- 74 C.P. Kleingeld
Plaats en taak van de medische ethiek in christelijk perspectief (1)

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
J. Westerkamp-Stegeman
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 05130-20476
Telefax: idem.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

H.R.S. van der Veen

Orgels in de Alblasserwaard

Onder deze titel is een orgelcassette verschenen, waarvan de opbrengst bestemd is voor het Bouwfonds van de Ned. Geref. Kerk te Sliedrecht. Deze kerk heeft nl. de bouw van een nieuwe kerk ter hand genomen, omdat het huidige kerkgebouw te klein geworden is en te weinig vergaderruimte biedt. De samenstellers van de cassette hebben gekozen voor de Alblasserwaard, omdat de waardevolle orgels uit de 18e en 19e eeuw nog vrijwel niet op geluidsdrager zijn vastgelegd. Vier orgels met historische waarde en van uiteenlopende grootte, variërend van één klavier zonder pedaal tot twee klavieren met pedaal, zijn op deze cassette te beluisteren. Het zijn de orgels in de Ned. Herv. Kerken te Dalem, Kinderdijk, Nieuw Lekkerland en Alblasserdam.

Bart van Buitenen, organist te Rotter-

dam, en Harry van der Veen, organist te Hoogeveen, verlenen hun medewerking.

U hoort zowel vrije als koraalgebonden composities. Het programma vermeldt naast componisten als W.A. Mozart, J.C. Kellner, S. Goodwin en G.A. Merkel, ook Nederlandse muziek van o.a. H. Speuy, J. Zwart, J. Bijster en H. Andriessen.

Naast de orgelcassette ontvangt u een keurig verzorgd programmaboekje, waarin informatie wordt gegeven over het uitgangspunt van het orgelproject, over de orgels, de organisten en de opnamen.

Ik hoop dat velen van u dit project zullen steunen. U kunt de orgelcassette en het bijbehorende boekje in bezit krijgen door f 23,40 te storten op girorekening 67.88.547 t.n.v. B.G. van Buitenen te Zwijndrecht.

Onbevredigend werken

- 't gevoel hebben er niet helemaal bij te kunnen in uw (ambtelijke) gesprekken...
- 't idee hebben net even de brug niet over te komen in uw contacten...
- denken met uw geloofsblijheid de medemens niet te kunnen raken...

Omgangskunde is het weten, begrijpen en vooral aanvoelen hoe een (buiten-)kerkelijk medemens 'in de wereld staat'. Daar heeft iedereen bij een ander een heel goede kijk op. Het is tevens weten hoe u mondeling op de juiste manier op dit beeld van in de wereld staan dient te reageren, om te laten merken dat u een ander begrijpt en om manipulatie en negatieve nawerking te voorkomen.

Vraag inlichtingen over de cursus 'Omgangskunde'

Adviesbureau drs. F.P. Vink

Zuiderkruis 49

3902 WC Veenendaal

telef. 0 83 85 - 5 07 08

lid Ned. Instituut voor Psychologen

H. de Jong, Zeist

'Dit is mijn bloed'

Toespraak bij het Avondmaal over II Samuël 23 : 13-17

Een aardige anekdote uit het leven van David, zo zou ik het gelezene willen typeren. David die zich in zijn strijd met de Filistijnen dicht in de buurt van zijn geboorteplaats Betlehem ophoudt en daar overvallen wordt door een jeugdsentiment. „O, dat iemand mij water te drinken gaf uit de put van Betlehem die bij de poort is!” Vroeger had hij het – stel ik mij voor – als opgroeiende jongen met zijn vriendjes vaak gedaan, als ze druk aan het ravotten waren geweest. „Jongens, doen wie het eerst bij de bron is?” En daar vlogen ze dan heen om bij het heerlijk frisse water van de bron latis en verkoeling te zoeken. En nu, in het uur van het gevaar is er opeens het sterke verlangen bij David om dat heerlijke koele water nog eens weer te kunnen drinken. Maar helaas, dat is onmogelijk want Betlehem is op dat moment door de Filistijnen bezet. Verlangens kunnen niet altijd vervuld worden. Maar dan zijn er onder Davids manschappen drie waaghalzen die een huzarenstukje gaan neerzetten. Ze breken met gevaar voor eigen leven door de linies van de Filistijnen heen, scheppen een emmertje water uit de put van Betlehem (ja, precies, die bij de poort, de meest publieke plaats van het stadje, zodat ze het water onder de handen van de Filistijnen moesten wegscheppen) en brengen het bij David: „Alstublieft, Sire! Op uw gezondheid!” En dan David, die ontroerd weigert te drinken en dit water als een plengoffer voor de HERE uitgiet. „Mensen, dat kan ik niet maken. Denk je dat ik het bloed van deze mannen wil drinken?” Ja, een verdraaid aardige anekdote uit het leven van koning David.

Maar wat heeft dat te maken met de avondmaalsdienst van vanmorgen? Niet zoveel, moet ik eerlijk toegeven. En toch... „Is dit niet het bloed van de mannen die met gevaar voor hun leven gegaan zijn?”, horen we David zeggen. Hij tilt om zo te zeggen dat akertje water in de lucht en zegt: „Dit is hun bloed”. Zoals onze Here het bij de instelling van het avondmaal van de beker wijn zei: „Dit is mijn bloed”. Er is over dat avondmaalszinnetje in de geschiedenis ontzaglijk veel te doen geweest, zoals over die andere woorden 'Dit is mijn lichaam'. Dat geheimzinnige woordje 'is', hoe moest je dat nu opvatten? De middeleeuwse kerk zei: Als nu maar de priester precies die voorgeschreven woorden zegt dan veranderen het brood en de wijn wezenlijk in het lichaam en bloed van Christus. Dat wou er in de tijd van de hervorming bij haast niemand meer in. De priester was toen om allerlei redenen niet erg geëerd en geliefd en dat men nu om Christus te ontvangen van hem afhankelijk moest zijn, nee, dat was al te dol.

Zou zo'n onreine priester zo'n wonder kunnen verrichten? Dat was toch toevanarij? Dat gaf de kerk trouwens ook

veel te veel macht, vond men. Toen kwam Zwingli en die zei: Nee, 'dit is mijn bloed', dat betekent niets anders dan: 'Dit betekent mijn bloed', het brood en de wijn zijn niet meer dan tekenen. Daar kwam Luther tegenop. Die moest van de middeleeuwse hokus-pokus (wist u dat deze term van de Romeinse avondmaalswoorden vandaan komt? Het is een volksverbastering van het latijnse zinnetje 'hoc est corpus meum', 'dit is mijn lichaam') ook niets hebben, maar Zwingli hield zo van het avondmaal toch te weinig over, vond hij. Het brood, zei Luther, is wel degelijk het lichaam van Christus en de wijn het bloed. Calvijn was dat met Luther eens. En ze hadden gelijk. Maar het was voor beiden moeilijk om uit te leggen hoe dan het brood het lichaam en de wijn het bloed van Christus waren. Ze werden het daar samen ook niet over eens.

Onze anekdote maakt ons dat 'hoe' nu prachtig duidelijk. Gaat u maar na. Hebt u soms moeite met de zin: 'Dit water is het bloed van deze mannen'? Nee toch? Dat is toch de eenvoudige konklusie die David uit het hele gebeuren trekt? U gelooft toch niet dat met die woorden het water uit Betlehem in bloed veranderde? En toch ook niet dat het water alleen maar een teken was dat naar het bloed van die mannen verwees? Nee, heel ongedwongen en zonder misverstand te verwekken kon David zeggen dat dat water het bloed van die mannen was, echt wezenlijk was. De kracht van het hele verhaaltje van de tekst komt in dat belangrijke woordje 'is' samen. Is er de vulling van. En om deze manier van spreken te begrijpen is dan ook niets anders nodig dan dat je het verhaal dat erbij verteld wordt hebt gehoord. Zoals je om de woorden van Jezus 'dit is mijn lichaam' en 'dit is mijn bloed' te vatten niets meer nodig hebt dan het verhaal van het evangelie. Daarin wordt bladzij voor bladzij verteld dat Christus voor onze levenskracht (brood) en voor onze levensvreugde (wijn) de prijs van zijn dood betaald heeft. Hoor je dan dit evangelie en zie je dan Jezus in de nacht waarin Hij verraden werd het brood breken en de beker heffen met de woorden 'Dit is mijn lichaam' en 'dit is mijn bloed' dan versta je dat de boodschap van heel zijn leven opgesloten zit in dat brood en in dat wijn-woord van Hem. Maar trek je het evangelieverhaal ervan af of laat je het erbij weg dan blijven van het avondmaal alleen maar een paar geheimzinnige woorden over die heel gemakkelijk tot bijgeloof kunnen leiden.

Als u dus die machtige avondmaalswoorden nog eens gelovig bepeinst

om er de ware betekenis van te verstaan, ach, brengt u zich dan die aardige anekdote te binnen, waarin David met tranen in zijn ogen zegt: Dit water is het bloed van deze mannen, – met het verhaal erbij dat Davids vrienden met gevaar voor eigen leven dat water hadden gehaald. Zo is de wijn het bloed van Christus, – met het evangelieverhaal erbij dat Jezus niet maar als een waaghals met gevaar voor eigen hachie maar als de van God gegeven Middelaar met de werkelijke inzet van zijn leven ons van zonde en dood gered heeft. Het verschil met David is dat hij uit eerbied niet wilde drinken. Wij doen het uit eerbied wél.

Monument Kamp Westerbork

wie durft hier zijn stem te verheffen?

vertretpunt van een heel volk:
met bekende bestemming vertrokken
naar Auschwitz, Sobibor, Teresien-
stadt, Bergen-Belsen, Kosel...

en niemand heeft hen gered
wel werd er vaak gezwaaid als zij
langs kwamen
een gebaar dat de gedeporteerden
steeds diep ontroerde
maar niemand heeft een wissel
omgelegd naar het leven,
of de rails verbogen

tientallen treinen zijn van hier
vertrokken,
volgens dienstregeling
vaak dinsdags,
precies op tijd,
want niemand mocht te laat sterven

sta een ogenblik stil...
nu vertretpunt en eindpunt elkaar
bijna hebben ingehaald
hier vertrok een heel volk:
meer dan honderdtweeduizend
Joodse landgenoten,
kinderen, moeders, vaders,
vaders, moeders, kinderen
en ook baby's en ouden van dagen
werden vergast, doodgeschoten,
levend verbrand,
doodgeknuppeld, opgehangen
terwijl wij zwaaiden

eindelijk zijn de rails verbogen,
van verdriet kromgetrokken,
en op de plaats waar zij reisvaardig
werden gemaakt
staan telescopen
om hun zachte gefluister in het heelal
te versterken
en weer te zwaaien
als zij zwaaien

Wim Ramaker

Uit: Dichterbij kan ik niet komen

H. de Jong, Zeist

Zoals de man is is zijn kracht

'Kuiterts ideeën lopen achter' was de titel van een artikel waarmee één van de redacteuren van het Nederlands Dagblad, de heer drs J.P. de Vries, in het nummer van zaterdag 12 februari, reageerde op een verslag van een kollege van de bekende emeritus-hoogleraar aan de VU over ethische voorvragen. Kuitert denkt progressief te zijn maar in feite komt hij achteraan, zo viel te lezen. Dat is een niet geheel onbekend geluid. Je hoort zoiets van orthodoxe zijde wel eens vaker zeggen. Ach, meesmuilt men dan, Kuitert loopt met zijn opvattingen ook maar wat achter de feiten van de moderne ontwikkeling aan. Ik moet zeggen dat me zulke woorden wanneer ze van die kant komen wat potstierlijk in de oren klinken. En ik vraag me dan ook af of wij de fel omstreden theoloog Kuitert zo wel met de juiste middelen bestrijden.

Want bij de tijd of niet, dat is voor ons toch maar een bijkomend criterium? Als het moet durven wij tegen mensen die ons ouderwets vinden en niet passend bij de mode van de tijd toch best te zeggen dat dat dan des te erger is voor die mode? Zijn wij zulke kampioenen van de tijdgeest dat we die bekwaam als criterium kunnen hanteren bij het beoordelen van iemand als Kuitert? Overspelen we dan niet onze hand? Ik moest toen ik die titel alleen al las denken aan het bijbelverhaal van de richter Gideon. Het wordt ons verteld in Richters 8. Gideon had met de hulp van de Here de Midianitische krijgsheren Zebah en Zalmuna gevangen genomen en wilde hun terechtstelling laten uitvoeren door zijn eerstge-

boren zoon Jether: 'Sta op, dood hen!' Hij wilde zijn gevangenen daarmee duidelijk vernederen. 'Door kinderhand omgebracht', dat zou pas echt het zegel zetten op de schande van hun nederlaag. Maar Jether durfde niet. Hij doorzag beter dan zijn vader dat hij tegenover mannen stond van een kaliber waartegen hij niet was opgewassen. Die twee maakten dan ook van de gelegenheid gebruik om Gideon zijn overwinning op hen afhandig te maken. Met de handen over elkaar hoor je ze fier zeggen: 'Sta gij zelf op en stoot ons neer, want zoals de man is is zijn kracht'. En hoewel ze toen vervolgens door Gideon zelf ter dood werden gebracht was hun eer toch gered. En daar ging het in die schaamtekultuur om, de eer telde meer dan het leven. Stellen wij geen 'Jether' tegenover Kuitert als we hem door het niet zo indrukwekkende knaapje van de gereformeerde eigentijdsheid willen laten vloeren? Handelen we dan niet meer uit machteloze woede dan uit kracht van overtuiging?

Boter op het hoofd

Als we nu eens begonnen met toe te geven dat Kuitert ons voor dingen zet waar wij één-twee-drie zo geen antwoord op weten. Hij zegt dat het een dwaalweg is ons voor de ethiek op de bijbel te beroepen. Ik zelf vind dat hij daarin overdrijft. Daarover straks iets. Maar moeten we niet erkennen dat het beroep op de bijbel voor de ethiek knap lastig is en dat de weg waarop dit de geschiedenis door gedaan is bezaaid is met treurige vergissingen? Als we nu toch alleen maar eens denken aan de plaats van de vrouw in de

politiek zoals die door de SGP uit de bijbel wordt afgelezen. Over ouderwetsheid gesproken! Zeker, we kunnen daar wel met verontwaardiging afstand van nemen en zeggen dat zoiets bij ons (GPV en RPF) ondenkbaar is maar de wereld veegt ons toch niet ten onrechte op één hoop als ze kennis neemt van onze kerkelijke praktijk ten aanzien van de vrouw? En dan met dit pakje boter op je hoofd tegen Kuitert zeggen dat hij er achterhaalde opvattingen op na houdt? Dat kan toch niet? We moeten goed bedenken dat voor anderen de ouderwetsheid van ons kerkmensen allemáál afstraalt.

Het herhalingsmotief in de geschiedenis

Maar is het dan niet waar dat wat Kuitert beweert doet denken aan wat ook al in de eeuwen vóór ons te berde is gebracht? Zeker is dat het geval. Maar echte problemen plegen in elke generatie weer terug te komen en steeds opnieuw zetten de mensen er hun tanden in. Dat is het herhalingsmotief in de geschiedenis. Natuurlijk, hetzelfde is nooit helemaal hetzelfde, maar in grote lijnen wel. Dat heeft dus niet zoveel met ouderwets of modern te maken. Het is ermee als met konservatief en progressief. In de tijd dat het ene overheerst is het andere verdacht en omgekeerd, terwijl het in werkelijkheid om twee stromingen gaat die evenwaardig naast elkaar lopen. Er valt dan ook voor het één zowel als voor het ander iets te zeggen. Ik denk dat ze ook in de bijbel alle twee vertegenwoordigd zijn: 'Houd wat gij hebt' en 'Gedenk niet aan het vroe-

Pastorale notitie

J.M.Smelik, Nieuwegein

Een onvergetelijke ontmoeting

Ik kan er nooit aan wennen, denk ik. Van het ene ogenblik op het andere kan een gezond mens totaal van anderen afhankelijk worden. Je wordt zo bepaald bij het kwetsbare van de mens. In het militair revalidatiecentrum tref

ik hem aan: een Indonesische generaal, die door een herseninfarct blijkt te zijn getroffen. Hij is halfzijdig verlamd. Onverwacht uitgeschakeld. Zijn regering heeft hem toestemming gegeven om in Nederland optimale revalidatie te ontvangen. Hij kent ons land, want hij heeft inder tijd in Leiden gestudeerd. We praten met elkaar over wat hem is overkomen. Hoe ingrijpend voor iemand in de kracht van zijn leven om opeens zo gehandicapt te zijn. Deze man kan er gelukkig goed over praten. Hij vertelt van zijn schrik, zijn verdriet, zijn strijd. Maar hij laat ook iets zien van zijn sterk vertrouwen op God. Die zijn leven leidt en hem ook in deze moeilijke omstandigheden met alle zorg omringt. Hartverwarmend, zoals hij erover spreekt.

Ik beleef opnieuw wat ik in gesprekken met zieken meermalen meemaak: dat er tijdens zo'n gesprek met iemand, die ik nog niet eerder ontmoette, in korte tijd een brok herkenning in het geloof groeit. Ik ervaar met deze Indonesische generaal een sterke geloofsverbondenheid. Als aan het eind van ons gesprek duidelijk wordt, dat hij geen christen maar moslim is, voel ik me wat verward, maar vooral ook blij. Ik hoef achteraf geen streep te halen door die geloofsgemeenschap. Ook buiten Israël bleken vroeger al mensen te zijn die God vreesden, herinner ik me. Zou dat nu niet meer gelden? Zo'n ontmoeting doet je wel wat. Zeker wanneer je doorgaans vooral over fundamentalistische moslims hoort of leest. Het zet je aan het denken. Het is voor mij een ervaring, die me verrijkt en vormt. En vooroordelen kan wegnemen.

gere' – om maar een paar bekende woorden aan te halen. Ook Kuitert moet er denk ik voor oppassen dat hij zijn tegenstanders ter rechter zijde niet in het hoekje van de achterhaalden zet. Dat maakt De Vries in zijn genoemd artikel met behulp van de Poolse filosoof Kolakowski wel duidelijk. Die man pleit na het faillissement van het communisme opmerkelijk genoeg weer voor een religieuze, althans bovennatuurlijke verworteling van het verschil tussen goed en kwaad. Dat strookt inderdaad niet met Kuiterts pleidooi voor de menselijke autonomie. Terecht houdt De Vries dat Kuitert voor.

Wederzijdse eenzijdigheden

Maar kun je nu zeggen dat Kolakowski moderner is dan Kuitert? Ik denk dat je veel meer *het verschil in situatie* tussen die twee in het oog moet houden. Kolakowski kijkt terug op een tijd dat men het in het communisme met een absolute autonomie geprobeerd heeft. Hij heeft de mislukking daarvan aan den lijve ondervonden. Kuitert daarentegen staat aan het einde van een tijd dat wij de bijbel schromelijk overvraagd hebben en vrijwel alles op het gebied van de zede met een bijbeltekst hebben beslist. Daar heeft hij weer de ellende van gezien. Je zou die twee daarom elk met zijn eigen ervaring een grondig gesprek gunnen en misschien vindt dat ook nog wel eens plaats. Want ze zouden elkaar werkelijk voor eenzijdigheden kunnen behoeden. Kolakowski zou immers uit reactie het fundamentalisme in de armen kunnen vallen en Kuitert zou evenzo uit reactie teveel van de autonome menselijke rede kunnen gaan verwachten. Ik denk ook dat dat laatste het geval is. Want de 'minimum-moraal' die Kuitert volgens het verslag wil overhouden: 'Doen voor de ander wat jij wilt dat de ander voor jou doet' en waarvan hij (ook al weer volgens het kranteverslag) zegt: 'Dát moet nou van God', wel, die kan toch onmogelijk langs strikt autonome weg gevonden worden, die moet toch wel van God komen. Ook al is het nog zo waar dat Jezus die deze bodemregel formuleerde daarmee niet origineel was en dat het besef ervan zelfs vóór bijbels is te noemen. Met zijn 'Dát moet nou van God' verlaat Kuitert heel duidelijk het autonome spoor waar hij zo hoog in roemt, want de autonomie wil van een moeten anders dan op grond van onderlinge afspraak tussen de mensen niets weten.

Overdrijving

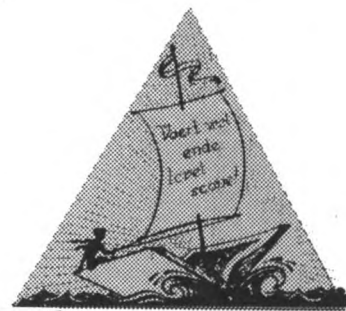
Daarom vind ik dat Kuitert overdrijft. En ik zou wel eens van hem willen weten of hij dat expres doet. Bijvoorbeeld vanuit de gedachte dat als je honderd procent eist je wellicht vijftig procent krijgt.

Ik voor mij ben wel bereid tot een zeker aantal procenten met hem mee te gaan. Als hij bijvoorbeeld zou zeggen 'Veel in de bijbel over Boven is van beneden', in plaats van 'alles', dan zou

ik daar aardig mee uit de voeten kunnen. Want we hebben denk ik in de Schrift naast openbaring wel degelijk ook te maken met een menselijk reageren op de openbaring. (Die twee zitten trouwens onscheidbaar door elkaar heen.) Niet met een onbestuurd reageren, uit de vrije hand, zo gezegd. Dat bedoel ik niet te zeggen. Nee, het handelen van God en het optreden van de Heiland inspireerden de bijbelschrijvers kennelijk. Maar deze auteurs hebben op die inspiratie toch wel op heel verschillende manier gereageerd, zoals bijvoorbeeld uit vergelijking van Johannes met de synoptici blijkt. Wat een onoverkomelijke verschillen! – als je eraan voorbij ziet dat zij alle vier het onbeschrijflijke moesten beschrijven: God geopenbaard in het vlees. En nog duidelijker treedt dat reactie-karakter aan de dag in bepaalde apostolische leefregels die sterk door de tijdsomstandigheden gestempeld zijn zodat wij daar niet zoveel meer mee kunnen. Denk maar aan de tamelijk onkritische gehoorzaamheidshouding die de apostel de gelovigen tegenover het overheidsgezag oplegt en die niet meer past in ons democratische bestel. Maar van de andere kant: de bijbel is door dit alles heen wel degelijk goddelijke openbaring, ontsluiting van een heilsbedoelen dat in geen mensenhart is opgeklommen. Wel, het is bekend, ik wil over zulke dingen best met Kuitert meedenken maar ik heb daar zijn overdrijving niet voor nodig. Die stoort mij en schrikt mij eerder af dan dat ze me stimuleert.

Het reactie-model

Ik geloof namelijk niet in het reactie-model: Flink overdrijven of overvragen, dan bereik je tenminste iets. Ik zie wel dat het leven er vol van is, bijvoorbeeld bij de onderhandelingen op sociaal-ekonomisch gebied, maar ik heb er geen vertrouwen in. Onzin, zegt iemand, zo is het toch altijd gegaan? Kijk er de geschiedenis maar op na. Het pendelde toch steeds van de ene reactiehouding naar de andere? Dat wil ik niet ontkennen. Maar het verschil tussen vroeger en nu op dit punt is dat men tegenwoordig *bewust* voor het reactie-model *kiest*. De mensen van voorheen *overkwam* het meer, is mijn indruk. Zij gingen tegen een misstand of een misvatting in en dachten daarmee de zaak recht te zetten. In het vuur van hun ijver vergaloppeerden zij zich dan gemakkelijk en vervielen zo in een andere eenzijdigheid dan die ze bestreden. Onbewust en tegen hun bedoeling in. Dat is de charme van hun teveel. Maar *kiezen* voor de reactie, zoals men tegenwoordig wel doet, het lijkt me het aanspreken van een voorraad waar men gauw doorheen is. Het is vrees ik ook een snelweg naar de polarisatie. Want de ene reactie haalt de andere uit. En wel in een oplopende zin, want de tweede reactie moet de eerste overtroeven wil ze iets uitwerken. En wie streeft zo nog het evenwicht na?

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Van de boekentafel

Hans Werkman verzorgde een tweede druk van zijn LIJST VAN CHRISTELIJKE LITERATUUR (vooral van 1945-1993). Hij hoopt dat dit boekje drie van zijn wensen zal vervullen:

1. Dat scholieren van christelijke scholen hun boekenlijst een stukje eigen identiteit geven.

2. Dat literatuur-praatgroepen ook de christelijke literatuur op hun programma zetten.

3. Dat de ontkenner van christelijke literatuur een witte plek invullen.

Voor de eerste twee doeleinden lijkt me dit boekje heel geschikt en vooral scholieren raad ik met klem aan: zet ook een aantal boeken uit christelijke hoek op je lijst. Werkman noemt trouwens niet alleen romans, verhalen en gedichten, hij geeft ook aan waar boekbesprekingen te vinden zijn. Uiteraard stelt Werkman ook de vraag wat christelijke literatuur is. Hij zegt:

„Kunstzinnige verfijning en originaliteit maken een geschreven tekst tot literatuur. Als er bovendien op originele wijze uit blijkt dat er hoop is omdat Christus is opgestaan, dan hebben we te maken met christelijke literatuur.” Maar ... in de praktijk hanteert Werkman dit uitgangspunt toch wel héél soepel. Hij verontschuldigt zich bij voorbaat door te schrijven: „Over tussenfiguren valt te twisten. Ik nam mijn literaire marges tamelijk ruim.” Bij heel wat van de schrijvers die in dit boekje voorkomen, moet men erg zijn best doen om zowel originaliteit als kunstzinnige verfijning te vinden. En ik denk dat voor een belangrijk deel daar ook de oorzaak ligt van de witte plek” waarover Werkman spreekt. Christelijke literatuur zal in de 'wereld' alleen erkenning vinden als ze werkelijk literatuur is, dat wil zeggen: kwaliteit bezit. Dat geldt voor de inhoud, maar niet minder voor de vorm. Werkman en ik denken daar kennelijk niet helemaal gelijk over. En wat de inhoud betreft: heel veel van wat als 'christelijke literatuur' wordt beschouwd, spreekt met geen woord over 'hoop omdat Christus is opgestaan'. Het komt er in feite op neer dat met het begrip 'christelijke literatuur' nauwelijks te werken is. Eigenlijk bedoelt Werkman ermee: literatuur, gemaakt door christenen. (En dan nemen we het begrip 'literatuur' maar met wat korrels zout.) Omvang 30 blz. Te bestellen door overmaking van f 6,30 op rekening

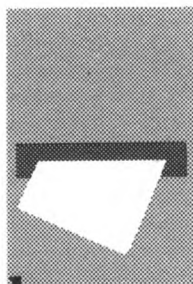
69 20 60 316 t.n.v. C. v. Baardewijk, Apeldoorn bij de ING Bank Apeldoorn. Gironummer van de bank: 826319. DICHTERBIJ KAN IK NIET KOMEN is een bundel gedichten van Wim Ramaker, samengesteld door M.B. van 't Veer. In Opbouw van 19 december hebt u al kennis kunnen maken met een gedicht uit deze bundel. De licht humoristische ondertoon spreekt me wel aan, bij voorbeeld in:

*het was laat
in de vijftiger jaren
Kampen droomde
wij waren ouder dan nu
en besmet door theologen
van binnen en van buiten
en wij spraken
want wij konden nog niet praten
in de vijftiger jaren
over de veronderstelde wedergeboorte
en over de uitverkiezing
terwijl wij wandelden
door de luisterende straten
en wij dachten
dat wij wel uitverkoren waren
en wij veronderstelden
wel wedergeboren te zijn
een kwestie van goed vertrouwen
door afkomst misschien
of gewoon
omdat onze kerkgang niet slecht was
al gingen we soms vreemd.*

De tweede afdeling heeft betrekking op de periode 1940/45. Om u daar iets van te laten proeven, neem ik elders in Opbouw daaruit een gedicht over. De dichter is een nadere kennisneming waard!

Uitgever: Kok, Kampen. Omvang: 81 blz. Prijs f 19,90.

Kees van Baardewijk heeft een aantal van wat hij noemt: „vrolijke en ernstige versjes” bijeengebracht in een bundeltje onder de titel 'NOG EVEN ZUCHTEN'. Op de omslag zijn enkele gedeelten gekopieerd uit het boek Openbaring waarin gesproken wordt van 'zuchten'. Voor een deel zijn de opgenomen versjes nieuw, maar er komen ook heel wat uit oudere bundels. Voor lezers van Opbouw is de schrijver geen onbekende; ik zal daarom vandaag niets van hem citeren. Omvang 36 blz. Te bestellen door overschrijving van f 7,80 op de bankrekening van C. v. Baardewijk te Apeldoorn. (Zie hierboven bij Lijst van literatuur.)

Ingezonden

Trouwen of samenwonen, cultuur of norm?

Toen Abrahams knecht van Labans woning terugkeerde in het Zuiderland en Rebecca meebracht, kwam een peinzende Izaak hen tegemoet. Na een kort onderhoud, waarbij Izaak en Rebecca aan elkaar werden voorgesteld, wordt ons in Genesis 24:67 verslag gedaan van één van de kortste verkeren uit de menselijke geschiedenis. We lezen in die passage het volgende (ik citeer uit de vertaling van het NBG): "Toen (d.w.z. na de kennismaking AB) bracht Izaak haar in de tent van zijn moeder, en hij nam Rebecca, en zij werd hem tot vrouw, en hij kreeg haar lief..." Ik breng u deze passage in herinnering, omdat deze aartsvaderlijke huwelijksvoltrekking geen plaats kreeg in het rijtje teksten waarmee ds. J.M. Mudde zijn onlangs in Opbouw verschenen artikelenreeks over relaties en relatievormen aanving.

Metafoor

Het is ook wel wat wonderlijk deze tekst te gebruiken in het kader van huwelijk en samenwonen, zult u misschien zeggen. Dat is ook zo. Maar laten we eens kijken naar de teksten die ds. Mudde van betekenis acht wanneer hij spreekt over samenwonen. Ik moet u bekennen dat ik met stijgende verbazing onder het kopje *samenwonen* de volgende teksten zag staan¹. De perikoop uit Ezechiël die ds. Mudde van belang vindt in verband met samenwonen, namelijk hoofdstuk 16:1-8, is een bijbelgedeelte met een bij uitstek metaforische strekking, waarin Jahwe het volk Israël vergelijkt met een ontrouwe vrouw. Naar mijn idee is het verhaal van Izaak en Rebecca relevanter voor dit onderwerp dan deze tekst. In de eerste plaats is, juist vanwege het metaforische karakter van het gedeelte, de verbinding met wat wij nu "samenwonen" noemen geheel afwezig. In de tweede plaats gaat er een kwalijke en kwetsende implicatie van dit soort schrifttoepassing uit. Ds. Mudde plaatst hiermee samenwonen in een sfeer van ontrouw en ontucht.

Samenwonen = ontrouw?

We lezen verder. Voor de duidelijkheid schrijf ik de twee volgende teksten helemaal uit, bovendien heb ik een aantal cursiveringen aangebracht. In Spreuken 2 komt de vreemde vrouw ter sprake die gladde woorden spreekt. In vers 17 staat dat zij iemand

is "...die de echtvriend van haar jeugd verlaat, en het verbond met God vergeet." In Maleachi 2:4 staat: "...Omdat de Here getuige is geweest tussen u en de vrouw van uw jeugd, aan wie gij ontrouw geworden zijt, terwijl zij toch uw gezellin en uw wettige vrouw is." Ik schrok. Hoe nu? Dit lijken mij staaltjes van zeer opmerkelijk schriftgebruik. Menigeen kent wel lieden in zijn of haar omgeving die samenwonen. Toch zullen er, zeker in onze kringen, weinigen zijn, die samenwonen in een sfeer van ontrouw en promiscuïteit en ook wordt het verbond met God niet altijd vergeten; er wordt zonder twijfel wel eens een glad woord gesproken – ook onder gehuwden overigens – maar voor het overige gaan deze teksten over iets geheel anders. Het is jammer dat ds. Mudde reeds bij het begin van zijn artikelenreeks zowel inhoudelijk, als wat betreft de toon, de plank mislaat. Zeker wanneer hij even verderop in zijn artikel schrijft dat hij deze Schriftwoorden normatief acht. Het is mij niet duidelijk waarom hij deze teksten toepasselijk vindt, wanneer hij verderop in zijn artikelen² schrijft dat hij geen christen-jongeren kent die samenwonen om te experimenteren en uit te proberen. Waarom legt hij een verband tussen samenwonen en ontrouw, als hij verderop schrijft dat de meeste jongeren die samenwonen dat op een serieuze manier doen? Hij benadrukt weliswaar het samenvattend karakter van zijn stuk, maar dat kan nauwelijks een excuus zijn om kwetsend te spreken over mensen die een andere vorm van samenleven hebben gekozen dan die waarvan hij vindt dat deze in de Schrift voorgeschreven wordt. Het laatste is bovendien maar zeer de vraag.

Samenwonen als symptoom

Het voert wat ver en het zou ook te veel ruimte vergen om op alle punten die ds. Mudde aansnijdt in te gaan. Toch wil ik een aantal kanttekeningen zetten bij zijn artikelenreeks. Om te beginnen zal duidelijk moeten zijn dat er verschillende vormen van samenwonen zijn, zoals dat ook zo is met huwelijken (denk maar aan schijnhuwelijken, huwelijken voor het geld etc.). Volgens mij wordt het gesprek over huwelijk en samenwonen aanmerkelijk duidelijker als we een onderscheid maken tussen enerzijds samenwonen als substituuut voor het huwelijk of als aanloop naar het huwelijk en anderzijds samenwonen als proeftuin om te experimenteren of als platform van een niet aflatende stroom wisselende contacten. Wat mij betreft staat die tweede vorm van samenwonen niet ter discussie. Ik bedoel dat ik me wat die vorm betreft grotendeels kan aansluiten bij wat ds. Mudde schrijft. Is het overigens niet zo dat waar (zeker in onze kringen) mensen zo relaties bouwen, er meer aan de hand is? Dergelijke vormen van samenwonen zijn altijd een *symptoom* van laat ik het maar randkermelijk gedrag noemen, als ze al voorkomen.

Vorm en aard

Eén van de moeilijkheden in de discussie is dat een heden ten dage vigerend gebruik (het ten stadhuize aangaan van een band voor het leven) verward wordt met een norm die Jahwe ons gesteld heeft. Het komt mij steeds meer voor dat de tegenstelling die gemaakt wordt tussen het huwelijk en de consciëntieuze vorm van samenwonen, de vorm die ook ds. Mudde dikwijls zegt aan te treffen, een onjuiste is, een valse antithese. De Schrift is helemaal niet zo eenduidig op het gebied van de huwelijksluiting en de vorm waarin het huwelijk gegoeten wordt. In de ene periode is het huwelijk meer burgerlijk en kerkelijk geïnstitutionaliseerd dan in andere. Wel is de Bijbel duidelijk over de aard van de relatie tussen man en vrouw. Enkele van de meest centrale begrippen hierbij zijn: liefde, trouw, exclusiviteit en betrokkenheid op de Schep-per. Hierover zou het gesprek moeten gaan, het gesprek met mensen die samenwonen en met hen die in het stadhuis gehuwd zijn. Zo gezien is de gang naar het stadhuis een cultureel bepaalde zaak, geen verkeerde, maar ook geen normatieve.

Geen succes

Als mensen hun samenwonen gewetensvol inrichten, dat wil zeggen hun gezamenlijke leven aan Jahwe opdragen en één en ander goed regelen, bijvoorbeeld voor het aangezicht van een notaris, dan lijkt mij niet dat zo'n verbintenis staat in het teken van ontrouw. Andere argumenten dan die van culturele – en wat mij betreft esthetische – aard heb ik ter verdediging van het thans gangbare huwelijk nog nooit gehoord, ook niet van ds. Mudde. Persoonlijk vind ik het huwelijk de beste en mooiste vorm die ik ken en ik ben geen voorstander van samenwonen, dit om ieder misverstand te vermijden. Graag wil ik een lans breken voor de hedendaagse vorm van het huwelijk, maar niet op de martiale wijze van ds. Mudde. Ik ben bijgevolg niet tegen het huwelijk (sterker nog: ik hoop zelf binnenkort met mijn ondertrouwde vrouw de gang naar het stadhuis te maken), maar het is niet per definitie de enige juiste samenlevingsvorm. Waar het mij in mijn reactie op de artikelen van ds. Mudde dan ook om gaat is de verbetering en resoluutheid waarmee hij samenwonen veroordeelt als wezensvreemd aan een christelijke levenswandel en de toon die hij daarbij gebruikt. Op pagina 436 schrijft ds. Mudde dat de bescherming van de wetgever belangrijk is, maar geen garantie biedt. Hij schrijft: "Samenwonen is niet tot mislukken gedoemd, en trouwen bij voorbaat geen succes" (Ik denk trouwens dat ik hier geschreven zou hebben "... niet bij voorbaat een succes"). Een waar woord, zeker, maar wat betekent de huidige wetgever nog voor het huwelijk? Op alle fronten is of wordt samenwonen gelijkelijk beschermd en is het

verschil tussen getrouwen en samenwonenden aan het verdwijnen. Hier wordt, door ds. Mudde en anderen, een cultureel-maatschappelijk instituut verdedigd, terwijl de cultuur en de maatschappij een andere weg inslaan. Het doet me een beetje denken aan het *principeel* verwerpen van de televisie, fietsen op zondag, preservatieven, kort haar van vrouwen en de bolvormige aarde.

Krampachtig

Het krampachtige, op prescriptieve wijze vasthouden aan het huwelijk in de huidige vorm, is daarom zo jammer dat je daardoor aan een gesprek over de aard van het huwelijk of het samenwonen niet toekomt. En als daarbij "gechargeerd" en "gegeneraliseerd" wordt, zoals ds. Mudde toegeeft te doen dan schept dat niet de juiste sfeer. Bovendien staat dat op gespannen voet met de mooie titel van zijn brochure *Kostbaar en kwetsbaar*. Gechargeer en gegeneraliseer met kostbare en kwetsbare zaken leidt tot scherven en brokken.

Dualisme

Merkwaardig is de verabsolutering van het lichamelijke in het stuk van ds. Mudde³. Het is een over-accentuering van de seksualiteit die in deze discussie vaker naar voren komt. Gesuggereerd wordt dat het lichamelijke, het seksuele "een geheel eigen plaats inneemt." Symptomatisch voor deze benadering zijn titels als *Vrijen is gemakkelijker dan praten*. Is het niet veeleer zo dat de seksualiteit een geïntegreerd bestanddeel is van de "totaalrelatie"? Niet geïsoleerd, maar verweven met het "geestelijke" en al het andere wat maar bij het samengaan van twee mensen komt kijken. Daar waar de seksualiteit een geheel eigen plaats inneemt, zien we praktijken als die de Schrift ons schildert in bijvoorbeeld Spreuken 2 en Maleachi 2. In dat geval geven mensen zich over aan losbandig gedrag, zijn liefde, trouw en exclusieve relaties van de baan en raakt God geheel uit het zicht. Nee, de seksualiteit neemt binnen huwelijk of samenwonen geen eigen, geïsoleerde plaats in, gelukkig niet. Het tegenovergestelde is eerder waar. Juist buiten het huwelijk, buiten de exclusieve relatie tussen een man en een vrouw, zie je dat seksualiteit een geheel eigen plaats inneemt en dan gaat het altijd mis. Nee, deze dualistische manier van denken is niet heilzaam en leidt tot een verabsolutering en een overwaardering van de seksualiteit. (Tussen haakjes: in dit verband vind ik het opmerkelijk dat over de niet-seksuele aspecten van de liefdesband tussen man en vrouw veel luchthartiger gedaan wordt. Soms vraag ik me wel eens (vrijblijvend) af, of mensen die elkaar laten we zeggen één jaar kennen "geestelijk" zover kunnen zijn dat ze gaan trouwen (zeker als je bedenkt dat ze die beslissing al namen terwijl ze nog slechts een half jaar kennis aan elkaar hadden).

Toch is mij geen kerkeraad bekend met een uitgesproken beleid op dit punt.)

Anne Bergsma, Groningen

Noten

1. Opbouw jrg. 37, p. 418
2. Opbouw jrg. 38, p. 7
3. Opbouw jrg. 37, p. 436

(In het volgende nummer hopen we het vervolg van dit artikel te plaatsen alsook een reactie van ds. Mudde – red.)

D. Holwerda, Zuidhorn

Iemand had twee kinderen

Het vorige artikel eindigde ik met een aanhaling uit Mt. 21, 32. Over de gelijkenis waarbij Jezus in dit woord aanknoopt (vv. 28 vlgg.) zou ik nog iets willen zeggen.

Alleen bij Mattheüs

Wat Mattheüs laat voorafgaan in de verzen 23-27 vinden we bij Marcus in 11, 27-33 en bij Lucas in 20, 1-8. Wat bij Mattheüs volgt (in 33-46) laat Marcus zonder onderbreking aansluiten bij het genoemde gedeelte, nl. in 12, 1-12. En evenzo Lucas, nl. in 20, 9-19. De gelijkenis die Mattheüs in vv. 28-32 optekent komt noch bij Marcus noch bij Lucas voor. Mattheüs lijkt hier een gedeelte uit eigen herinnering te hebben ingelast.

Dat we hier intussen niet met een storende onderbreking te maken hebben, maar dat – integendeel – Mattheüs hier Jezus wel laat voortborduren aan wat voorafgaat, is duidelijk. De vraag naar Jezus' bevoegdheid (v. 23) had Deze immers juist beantwoord met een vraag naar de papieren van *Johannes den Doper* (v. 25). Een vraag waarop de overpriesters en oudsten geen antwoord wensten te geven; waarom Jezus van zijn kant ook hun een antwoord weigerde (v. 27).

Welnu, in rechtstreeks vervolg op die weigering gaat Jezus voort met de vraag „Wat dunkt u ...?” (v. 28). En dan laat hij de gelijkenis volgen van de twee zoons die voor hun vader moesten werken. Maar met die twee zoons in hun tweërlei reactie op de opdracht van hun vader zijn respectievelijk bedoeld de hier aangesproken *overpriesters en oudsten* enerzijds en de *tollenaren en hoeren* anderzijds in hun tweërlei reactie op de boodschap van *...Johannes den Doper!* Zowel in vv. 23-27 als in vv. 28-32 staat de figuur van Johannes den Doper centraal.

De identificatie van Johannes den Doper bij Mattheüs

Om de herkomst en de zin van deze toevoeging bij Mattheüs te verstaan doen we er goed aan twee andere plaatsen bij dezen evangelist in ons onderzoek te betrekken waarin hij over Johannes den Doper spreekt. De eerste daarvan is 11, 2-15. Het betreft hier de vraag die Johannes vanuit zijn gevangenis liet overbrengen aan Jezus: „Bent U degene die komen zou?”. Na de afvaardiging een antwoord te hebben meegegeven wendt Jezus zich tot de schare, en spreekt hun over de positie en de betekenis van den Doper. De bewuste passage is eveneens te vinden bij Lucas, nl. in 7, 18-20. (Alleen zijn bij dezen evangelist de woorden die Mattheüs in v. 13 heeft, te vinden in 16, 16.) Evenwel is er bij Mattheüs een toevoeging te vinden die Lucas mist, nl.: „en indien gij het wilt aanvaarden: hij (d.i. Johannes den Doper) is Elia

die komen zou” (v. 14). Bij beide evangelisten, Mattheüs en Lucas, zet Jezus Johannes den Doper in het licht van de profetie uit Mal. 3, 1 (bij Mt. in 11, 10; bij Lc. in 7, 27). Maar *alleen bij Mattheüs identificeert Hij Johannes den Doper uitdrukkelijk als den Elia, in Mal. 4, 5 aangekondigd.*

De tweede plaats is Mt. 17, 1-13, het verhaal van de verheerlijking op de berg. Dat vinden we behalve bij Mattheüs zowel bij Marcus (in 9, 2-13) als bij Lucas (in 9, 28-36). Echter: alleen Mattheüs en Marcus hebben hier het gesprek vastgelegd dat Jezus, nadat Hij van de berg is afgedaald, met zijn discipelen voert over de komst van Elia (Mt. 17, 9-13 en Mc. 9, 11-13). Lucas laat dat weg.

Maar weer is er, nu tussen Mattheüs en Marcus, dat opmerkelijke verschil dat we daareven tussen Mattheüs en Lucas signaleerden. Bij Marcus nl. zegt Jezus, evenals bij Mattheüs, wél: „Ik zeg u, Elia is al gekomen en ze hebben aan hem hun willekeur botgevierd” (v. 12 bij Mt., v. 13 bij Mc.), maar alleen Mattheüs voegt daaraan toe: „Toen begrepen de discipelen, dat Hij over Johannes den Doper tot hen gesproken had” (v. 13).

Opnieuw dus die expliciete identificatie van Johannes den Doper als den Elia uit Mal. 4, 5.

Waar komen die twee zoons vandaan?

Ik denk, dat Mattheüs door wat hij op de genoemde beide plaatsen extra geeft, ons op het spoor zet om te ontdekken, waar de gelijkenis van dien Vader met twee zoons vandaan komt. Die zal Jezus hebben ontleend aan Maleachi; en wel aan het slot van diens derde hoofdstuk.

De Heere kondigt daar aan, dat in het komende gericht – *waaraan de komst van Elia zal voorafgaan* (4, 5)! – het onderscheid zal blijken „tussen den rechtvaardige en den goddeloze; *tussen wie God dient en wie Hem niet dient*” (3, 18). Op die dag zullen nl. „wie Hem vrezen en zijn Naam in ere houden den Heere ten eigendom zijn” (vv. 16, 17a), d.w.z. voor Hem als *een kostbaar bezit* gelden, waar Hij zorgvuldig op past. Dezen zal Hij – zo heet het vervolgens – „sparen (d.w.z. ontzien in het oordeel), *zoals iemand zijn zoon spaart die hem dient*” (v. 17b).

Vader / heer en zoon / knecht

„Zijn zoon die hem dient”: met deze figuur was de profeet zijn requisitoir tegen de priesters ook begonnen (in 1, 6): „Een zoon eert zijn vader en een knecht zijn heer. Indien ik nu een vader ben, waar is de eerbied voor Mij? En indien Ik een heer ben, waar is de vrees voor Mij?”. In zijn commentaar op deze tekst merkt Van der Woude op: „Bij 'èbèd', 'dienaar', 'knecht',

behoeft niet uitsluitend aan een slaaf, maar kan ook aan een zoon gedacht zijn, vgl. 3:17b¹.”

Zoals in 3, 17 blijkt, gaat het in 1, 6 inderdaad om één en dezelfde persoon: om een zoon die tegelijk ook knecht is bij zijn vader; om iemand die wel 'dient', maar dan niet bij een vreemde, nee: zijn 'baas' is zijn eigen vader. In deze figuur van *den dienen-den zoon* kon Israël zichzelf gemakkelijk herkennen. Het behoefde zich maar de woorden te herinneren waarmee Mozes op Gods bevel den Farao sommeerde Israël te laten gaan: „Zo zegt de Heere: Israël is mijn eerstgeboren zoon; daarom zeg Ik u: laat mijn zoon gaan, opdat hij Mij diene”, Ex. 4, 22, 23. En het *sparend* optreden van dien Vader jegens dezen zoon bij de voltrekking van het oordeel hadden de Israëlieten aan den lijve ervaren, toen de engel Egypte's eerstgeborenen doodde, maar de hunne voorbijging. En inderdaad gaat het bij Maleachi over – en tegen – het volk Israël (1, 1; 2, 6) in zijn geheel (3, 9), al worden de priesters in het bijzonder aangesproken (1, 6; 2, 1). Die hadden immers tot taak het volk in het rechte spoor te houden (2, 5-7), maar waren zelf „van de weg afgeweken”. Daardoor hadden ze ook van het volk „velen doen struikelen” (2, 8).

Schiftend gericht

Maleachi was dus begonnen met de *ontrouw* van den zoon die bij zijn vader in dienst is, te signaleren (1, 6): Waar blijft jullie *eer*, jullie *vrees* voor Mij, jullie *Vader*, jullie *Meester*? Den Heere te *dienen* is èn priesters èn volk te veel moeite (1, 13). Ze zeggen: dat levert ons niets op; daar zit geen brood voor ons in (3, 14). Maar de profeet weet, dat er onder zijn volk ook mensen zijn die het 'zoonschap' van Israël anders beleven; die „den Heere vrezen en zijn Naam in ere houden” (3, 16: daar komen de 'eer' en de 'vrees' uit 1, 6 terug!). Mensen die weten: het levert wél wat op, den Heere, onzen *Vader* (vgl. ook 2, 10) te *dienen*; want onze daden worden bijgehouden in Gods gedenboek (3, 16). En eens, op de oordeelsdag die God voorbereidt (3, 17), zal dat boek geopend worden. Dan zal onze Vader wie Hem dient, *sparen*, zoals Hij eens zijn zoon, Israël, spaarde in de nacht van de uittocht; maar wie Hem niet dient straffen, zoals Hij toen Egypte trof.

Het oordeel is op handen

Het is, naar mijn indruk, dit grondmotief uit Maleachi's profetie dat Jezus heeft uitgebouwd tot de gelijkenis van de twee zoons die beiden bij hun vader in dienst waren. En Hij richt zich, evenals Maleachi, daarin speciaal tot de priesters, alsmede tot de oudsten van het volk (Mt. 21, 33). Hij heeft hen,

die geacht mochten worden de Schrift te kennen, opzettelijk bepaald bij het dreigende gericht, door Maleachi aangekondigd.

Voor de derde maal bij Mattheüs wordt Johannes den Doper hier gezet in het licht van Maleachi's profetie. Johannes heeft, zoals het een priester, een zoon van Levi, een bode van den Heere (vgl. Mal. 2, 6.7) betaamde, „u de weg der gerechtigheid gewezen; maar u hebt hem niet geloofd” (v. 32). Daarmee is de fase, voorafgaand aan het bij Maleachi aangekondigde gericht, voorbij. Nu staat niets de komst van dat oordeel meer in de weg.

Naschrift

Bovenstaand artikel had ik al geruime tijd geleden voor Opbouw geschreven, maar van inzenden was nog niet gekomen. Inmiddels is in ons blad discussie ontstaan over de hier besproken tekst tussen drs. Biewenga en drs. Noordhoek². Naar aanleiding daarvan veroorloof ik me alsnog een paar opmerkingen.

1. Hoe men hier de twee zoons als respectievelijk *Israël* en *de heidenen* heeft kunnen duiden, is mij, als ik *exegetisch* oordeel, een raadsel. Jezus heeft het hier tegen „de overpriesters, en oudsten van het volk”, v. 23. Hün verwijt Hij, dat ze niet – in tegenstelling tot „de tollenaars en hoeren”, v. 31 – „naderhand berouw hebben gekregen”, v. 32. Het zijn dus de tollenaars en hoeren die geïdentificeerd worden met den zoon die aanvankelijk „nee” zei, maar „naderhand berouw kreeg”, v. 29. En het zijn de overpriesters en oudsten die de trekken vertonen van den zoon die „ja” zei, maar niet ging. Dat is, dunkt mij, zonneklaar.

2. Over het *tekstcritisch* probleem, dat de volgorde betreft waarin de beide zoons worden 'opgevoerd', had ik mij niet uitgelaten. De *zakelijke* relevantie daarvan leek mij te gering, om er de lezers mee te vermoeien. Nu dit punt tot botsing aanleiding geeft, wil ik er toch op ingaan, om enkele dingen recht te zetten.

Zowel de bewering dat het voorop plaatsen van den zoon die „ja” zegt, maar niet gaat „nodig was om het stereotiepe beeld over 'Israël' te kunnen handhaven” (Noordhoek, p. 490, kol. 2), als de uitspraak dat „de gewoonte om de onwillige zoon die zich bekeert voorop te zetten mogelijk wordt, wanneer men uit het oog verliest dat het gaat tussen Israël en de volkeren” (Monshouwer-Bakker in het door Biewenga uit hun boek geciteerde, p. 491, kol. 3) is eraan. Zowel Noordhoek als Monshouwer-Bakker veronderstellen een *koppeling* tussen het antwoord op de *exegetische* vraag „Wie zijn met deze zoons bedoeld?” en het antwoord op de *tekstcritische* vraag „In welke volgorde horen de nee-zegger en de ja-zegger te staan?”. Volgens Noordhoek is de *tekstcritische* beslissing waarbij men den ja-zegger voorop zet blijk van de *exegetische* keuze waarbij men dien ja-zegger als 'Israël' interpre-

teert. En evenzo kan men volgens Monshouwer-Bakker *tekstcritisch* slechts kiezen voor het voorop laten gaan van den nee-zegger, als men *exegetisch* onder dien nee-zegger niet langer 'de heidenen' verstaat.

Echter: het is niet waar, dat een bepaald *exegetisch* standpunt t.a.v. deze tekst gepaard zou moeten gaan met een bepaald *tekstcritisch* standpunt; dat dus de volgorde 'ja-zegger / nee-zegger' per se verbonden is met de uitleg 'joden / heidenen', en evenzo de volgorde 'nee-zegger / ja-zegger' met de uitleg 'tollenaars en hoeren / leidslieden'. De onhoudbaarheid van de uitspraak van Monshouwer-Bakker blijkt wel uit wat Nielsen³ vermeldt: bij de volgorde die Noordhoek tot de oorspronkelijke bombardeert (waarbij dus de eerste „nee” zegt, maar vervolgens wel gaat) „voegen zich Origenes, Eusebius en Chrysostomos, die de oudkerkelijke exegese vertegenwoordigen, waarbij de ja-zegger (die niet ging) als betrekking hebbend op de joden, de nee-zegger (die wel ging) op de heidenen (= niet-joden) uitgelegd wordt”. Alzo: de nee-zegger voorop geplaatst, maar desondanks gekozen voor de interpretatie 'heidenen / joden'!⁴ En wat de eerder van Noordhoek geciteerde bewering betreft: het moge hem tot nadenken stemmen, dat Nielsen zelf, ofschoon hij de interpretatie 'joden / heidenen' afwijst en het houdt op 'leidslieden / hoeren en tollenaars', niettemin kiest voor de door Noordhoek verworpen volgorde van Canisius, NBG en Willibrordus, m.a.w. dat hij toch den ja-zeggenden zoon (die niet gaat) voorop laat gaan. De keuze voor de ene of de andere volgorde wordt dus blijkbaar niet per definitie bepaald door het voorstaan van de ene of de andere der gegeven uitleggingen.

Dat hier de *uitgevers* van de Griekse tekst, en in hun voetspoor de *vertalers* daarvan t.a.v. de volgorde in twee kampen zijn verdeeld, is simpelweg een gevolg van het feit dat er van de tekst-in-kwestie twee tegengestelde overleveringen bestaan, één waarin de nee-zegger voorop staat, en een andere waarin de ja-zegger eerst komt. „In het oorspronkelijke Griekse tweede testament (NT)”, zo verzekert Noordhoek, „is het de eerste zoon uit de gelijkenis, die „nee” zegt op vaders uitnodiging tot werken in zijn wijngaard, maar wel gaat ...”. Deze bewering staat echter op zeer gespannen voet met de feiten. Als Noordhoek in dezen misleid is door zijn zegsvrouw, zou hij er goed aan doen deze te verwijzen naar het boek van Bruce M. Metzger, dat ik in eerdere artikelen reeds enkele malen noemde: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 1973. Het Editorial Committee van de United Bible Societies heeft zijn tekstkeuze t.a.v. Mt. 21, 29-31 gemarkeerd met een 'C', wat betekent „that there is a considerable degree of doubt whether the text or the apparatus contains the superior reading” (p. XVII). „Een aanzienlijke graad van

twijfel”!! *Zekerheid* dat de door het Edit.Comm. gekozen lezing (die waarin de nee-zegger voorop gaat) de oorspronkelijke is, zoals Noordhoek het doet voorkomen, bestaat er dus in de verste verte niet volgens deze commissie van deskundigen. Kurt Aland – zelf lid van het Edit.Comm. – schrijft in zijn samen met Barbara Aland geschreven boek *Der Text des Neuen Testaments*, Deutsche Bibelgesellschaft 1982, S. 318: „Nun gehört die Perikope von den beiden Söhnen ohne Frage zu den schwierigsten Aufgaben neutestamentlicher Textkritik...”. Het Edit.Comm. komt na zorgvuldige afweging van de gegevens dan ook slechts tot de conclusie, dat de door hen gekozen lezing „is more probably the original”, o.a. omdat de tekstgetuigen waarop deze steunt „are slightly” (! D.H.) *better*” dan die welke de tegengestelde volgorde hebben. Bovendien achten zij het aannemelijker dat iemand deze (door hen juist geachte) volgorde zou hebben gewijzigd dan dat het omgekeerde zou hebben plaats gehad. Over de kracht van de daarvoor aangevoerde argumenten kan men m.i. twisten. Sterker acht ik hun overweging, dat de getuigen voor de andere volgorde (eerst de ja-zeggende, maar niet aan het werk gaande zoon; dan de nee-zeggende, maar later tot andere gedachten komende zoon) onderling zeer verschillen in de *bewoordingen* aan het slot van deze passage, terwijl de getuigen voor de tegengestelde lezing op dit punt homogeen zijn.

Ook voor mij slaat de balans uiteindelijk toch wel lichtelijk door naar de kant die het Edit.Comm. kiest. Een bijkomend (maar m.i. bepaald niet het zwakste) argument ontleen ik aan de context. Aan de overpriesters en oudsten van het volk (de ja-zeggers dus, die niet gaan) wordt door Jezus verweten, *dat zij de ommekeer in de houding van tollenaars en hoeren onder invloed van Johannes' prediking zich voor hun ogen hebben zien voltrekken* (v. 32), maar desondanks niet ook zelf alsnog de weg van bekering zijn ingeslagen. Dat doet toch vermoeden, dat ook in de *gelijkenis* de bekering van den enen zoon genoemd zal zijn vóór de negatieve houding van den anderen. Men kan bovendien nog aanvoeren – al is ook deze parallel allesbehalve beslissend – dat deze gelijkenis toch onmiskenbaar trekken van overeenkomst vertoont met die uit Lc. 15, 11-32. Nu, ook daar krijgen we eerst de beschrijving van den jongsten zoon, die, na aanvankelijk van zijn vader te zijn weggezwoven, later tot andere gedachten komt en terugkeert. Pas aan het eind horen we den vader een appèl doen op zijn oudsten zoon, die, *ofschoon hij weet van de terugkeer van zijn broer*, niet mee wil doen aan het feest.

Wat dan wel de reden van de wijziging in de volgorde is geweest? Ik geef nogmaals Aland het woord: „... Schema I und Schema II sind in der Sachaussage identisch und vertau-

schen nur die Reihenfolge. Weshalb das geschah, bleibt eine offene Frage ...". Waarom een tijdlang de tweede versie, zoals blijkt uit o.a. NBG en Willibrord – er zouden nog andere voorbeelden kunnen worden toegevoegd, zoals Anne de Vries/Van Stempvoort – in de Nederlandse vertalingen opgeld heeft gedaan? Heel simpel, denk ik, omdat de toenmaals gezaghebbende editie van de Griekse tekst, nl. die van Nestle tot en met de 25ste druk, daarvoor had gekozen; en dat waarschijnlijk vooral onder de indruk van de hoge waarde van het handschrift B (de Vaticanus), dat oudtijds (tot en met Tischendorf) onvolgende bekendheid had gekregen⁵. Dit handschrift staat weliswaar nog steeds zeer hoog aangeschreven. Maar met name de resultaten van het breed opgezette onderzoek van Aland c.s. op het gebied van de nieuwtestamentische tekstcritiek, hebben ertoe geleid, dat men dezen kroongetuige iets minder sterke voorrang geeft dan voorheen. Nu worden de resultaten van Alands onderzoeken en de daarop berustende nieuwere inzichten in de tekstgeschiedenis van het NT in de Nestle-editie pas openbaar in de 26ste druk (1979). En deze grondig herziene druk wordt tegenwoordig vrij algemeen aan vertalingen ten grondslag gelegd, zoals b.v. aan KBS '87. Voor Mt. 21, 29-31 betekent dat een terugkeer tot de orde van (o.a.) de Statenvertaling. Intussen heeft men al kunnen constateren, dat het thans dominerend tekstcritisch standpunt iemand als Nielsen niet verhindert de andere opvatting te verdedigen. Omgekeerd heeft in een periode waarin de oude visie van Nestle de toon aangaf, Groshede duidelijk positie gekozen voor de lezing waarin de nee-zegger voorop gaat (Comm. op Mattheus in de Van Bottenburg-reeks, 1922). Conclusie: men moet m.i. aannemen, dat het tekstcritisch inzicht Nestle geleid heeft tot het kiezen voor de volgorde ja-zegger / nee-zegger. Ik zie geen enkele aanleiding hem ervan te verdenken, dat hij „het stereotiepe beeld over Israël wilde handhaven”, zoals Noordhoek suggereert. Men moet trouwens de tekstcritische en de exegetische vraag die zich hier voordoen los van elkaar zien. Gebleken is, dat bij beide tekstcritische keuzen beide exegetische standpunten verdedigd werden.

1 Drs. A.S. van der Woude, *Haggai/Maleachi* (in de reeks 'De prediking van het Oude Testament'), Nijkerk 1982, blz. 94.

2 Opbouw, jrg. 37, nr. 27, blzz. 490-493.

3 Dr. J.T. Nielsen, *Het Evangelie naar Mattheus II* (in de reeks 'De prediking van het Nieuwe Testament'), 4de druk, Nijkerk 1990, blz. 189.

4 Curieus is wat Nielsen dan laat volgen: „Deze opvatting sluit aan op joods-rabbinse parallellen die spreken over een verwante gelijkenis, waarin alleen Israël de Thora aan de God wilde geven en verder geen enkel ander volk. Het ene volk na het andere werd gevraagd: ze zeiden ja, maar deden het niet”.

5 Zie Aland, S. 118.

Petra de Groot

In onstabiel Zaïre kan een geweerschot op van alles duiden

'Steun van buitenaf nodig voor kerk om nu staande te blijven'

In Zaïre is de rust nog lang niet weer-gekeerd. In verschillende gebieden wordt niet (meer) gevochten, maar er heerst nog wel een sterke onderhuidse spanning. De overheid laat het daar op allerlei manieren afweten. Gevolg daarvan een gierende inflatie en een huizenhoge werkloosheid. Opvallend is dat de protestantse kerken in Zaïre er alles aan proberen te doen om de nood te ledigen.

Dit meldt Caspar Waalewijn na een bezoek van drie weken aan Zaïre. Waalewijn is secretaris overzees personeel van TEAR fund en lid van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Ede. Hij bezocht Zaïre in het kader van zijn werk.

In Zaïre is president Mobutu al meer dan dertig jaar aan de macht. Hij plundert de staatskas ten behoeve van zijn particuliere bankrekeningen in het buitenland. Kritiek vanuit het westen bracht Mobutu er begin jaren negentig toe in Zaïre een soort democratiseringsproces in te voeren. Het land kent nu een tweede president, maar die heeft bijna geen macht. En onder de schijn van democratie zet de staatsterreur van Mobutu zich keihard voort. Politici of journalisten die Mobutu en zijn bewind kritiseren belanden in de gevangenis. Daar worden ze, volgens een rapport van Amnesty International dat in januari jl. verscheen, gemarteld. En soms verdwijnen ze zomaar. In zo'n sfeer kan van alles gebeuren.

Gierende inflatie

Waalewijn: „De situatie in Zaïre is heel onstabiel. Er ontbreekt een overheid in de zin dat er weinig overheidsgezag is. Ik ben me een van de eerste dagen naar geschrokken van een knal. Het bleek dat een soldaat op een vogel schoot. De situatie is echter zo dat zo'n schot van alles kan inhouden. Dat maakt mensen ook waakzaam.

's Nachts hoorde je ook vaak geweer-schoten en iedere keer vroeg je je af: wat betekent dit? Het kan de ene keer namelijk om een vogel gaan, maar een andere keer om iets anders. Maar naast het veiligheidsaspect, zijn er ook andere zaken in Zaïre loos. De overheid functioneert niet meer voor wat betreft het uitbetalen van de salarissen van ambtenaren. Mensen in het onderwijs die normaal de salarissen van de overheid krijgen, ontvangen niets meer. De militairen, die Mobutu

moeten ondersteunen, ontvangen wel geld. Toen ik op een luchthaven in Zaïre stond, kwam daar een Zuidafrikaans vliegtuig aan met geld. Er is een omwisseling geweest van oude bankbiljetten en munten naar nieuwe. Er was echter niet genoeg geld gedrukt. Veel mensen wachten daarom nog op hun geld. In zo'n situatie proberen de mensen van jou als buitenlander zoveel mogelijk buitenlandse valuta los te kloppen”.

De TEAR fund-medewerker merkte dat er op dit moment eigenlijk geen onderwijs gegeven werd op de scholen. „Er is al een hele tijd een staking aan de gang. Op een gegeven moment zijn het dan de ouders die de onderwijzers weer aan het werk proberen te krijgen. Want onderwijs is natuurlijk ontzettend belangrijk.

Als je kinderen en jongeren geen onderwijs geeft, beroof je daarmee je land van een van de belangrijkste hulpbronnen. Een middel om de onderwijzers weer aan de gang te krijgen, is het uitbetalen in natura. Onderwijzers moeten namelijk zelf op het land werken om voor hun gezinnen eten te verbouwen. Als zo'n onderwijzer les gaat geven, moet hij op een of andere manier 'schadeloos' gesteld worden. Kijk, het salaris voor onderwijzend personeel is nooit erg veel geweest, zeker niet als je het aan westerse maatstaven koppelt. Nu is het echter niets meer.

Toen ik bij medewerkers van onze organisatie in Todro was, kwam daar een vliegtuig met geld voor het onderwijzend personeel aan. De mensen werden meteen voor een half jaar uitbetaald.

Maar het geld in Zaïre ontwaardt zo snel, dat tegen de tijd bij het aankomen bij de onderwijzers in Todro is het enorm gedevalueerd. De mensen kregen voor een half jaar werk een halve dollar betaald”.

Vluchtelingen

De veiligheidssituatie in Zaïre is niet overal hetzelfde. Ten zuidoosten van het plaatsje Oicha in de buurt van de Ugandese grens is een guerrillabeweging, een soort afscheidingsbeweging, actief. Bewoners van dat gebied zijn weggevlucht. De achttienduizend vluchtelingen zijn opgenomen door de lokale bevolking van Oicha en omgeving. Die rebellengroep is onlangs aangevallen door 250 'rode baretten’

van het Zaïrese leger. Die 'rode baretten' behoren tot een elite-eenheid van Mobutu.

Toen ik zondags in Oicha een kerkdienst bezocht, merkte ik tot mijn stomme verbazing dat de kapitein van die eenheid zijn zegje mocht doen tijdens die kerkdienst. Hij vertelde dat zijn manschappen de rebellen in het gebied verslagen hadden en dat de vluchtelingen weer veilig naar huis konden gaan.

Over de waarde van zo'n bericht werd door de vluchtelingen zelf nogal sceptisch gedaan. Ik merkte duidelijk dat ze bang waren dat de rebellen slechts tijdelijk verdreven waren en weer uit het regenwoud zouden komen zodra de soldaten verdwenen waren. Ik weet ook niet in hoeverre de kerkleiders blij zijn met zo'n bericht tijdens een kerkdienst. Wel is het een feit dat de kerken nu weer vrij kunnen samenkomen. Dat is wel eens anders geweest. Vroeger werden de kerken van overheidswege gedwongen samen te gaan".

In Oicha werken twee Nederlandse vrouwen, een arts en een verpleegkundige. Zij zijn uitgezonden door TEAR fund Nederland. Waalewijn zegt over hun werk: „Het ziekenhuis van Oicha telt 160 bedden. Tot voor kort was er maar een Zaïrese arts die het ziekenhuis met wat verpleegkundigen draaiend hield. Daarnaast had hij ook negen gezondheidscentra en een verpleegstersopleiding onder zijn beheer. Dat kon hij in zijn eentje natuurlijk niet behappen. Verder was er niet voldoende apparatuur.

Wij hebben vorig jaar een container met apparaten en bedden naar Zaïre verzonden.

De verpleegzorg in Zaïre is ook veel minder goed dan hier in Nederland. In Zaïre is het meer een baan dan iets

Frans en Roelof, 2 TEAR Fund-medewerkers + Zaïrese boer

Copyright TEAR Fund

dat je doet uit liefde voor je medemens.

Onze medewerkers proberen tijdens de lessen verpleegkunde ook de nadruk te leggen op een andere beroepshouding.

Onze verpleegkundige is ook stagebegeleidster en kan uit dien hoofde ook over deze dingen praten. De Nederlandse arts doet de voorkomende werkzaamheden in het ziekenhuis, maar houdt zich daarnaast ook bezig met aidsvoorlichting. De noodzaak hiervan werd pas goed ingezien toen twee stafleden aan deze ziekte overleden. Nu wordt de lokale staf ook getraind in het geven van voorlichting over aids".

Duurzame landbouw

Daarnaast is er ook een landbouwkundig project, waaraan vier medewer-

kers van TEAR fund hulp verlenen.

„CECA, zeg maar de evangelische protestantse kerk in Zaïre, vindt het erg belangrijk dat er landbouwkundig werk gebeurt. Zaïre heeft een enorm landbouwpotentieel. Dat is ook het mooie van Zaïre; terwijl veel dingen niet meer lopen, kunnen mensen toch hun eigen eten verbouwen.

Onze medewerkers geven les aan een landbouwhogeschool, daarnaast worden ook voorlichtingsteams opgezet die de dorpen ingaan om voorlichting over duurzame landbouwmethoden te geven.

In Zaïre ken je namelijk de zgn. slash and burn-methode. Boeren kappen een stukje van het regenwoud, ze verbouwen daar een jaar of wat op en dan branden ze de grond kaal. Na 15 jaar kunnen ze dan weer gebruik maken van die grond. Dat is natuurlijk heel slecht voor de leefomgeving. Er wordt echt gewerkt aan een mentaliteitsverandering".

Waalewijn heeft ondanks alles een positieve herinnering aan zijn bezoek aan Zaïre. Waarom? „De kerk waarmee wij samenwerken in Zaïre (een protestantse kerk van zo'n 800.000 mensen) wil een goede steun geven aan de plaatselijke bevolking. De kerk laat het niet afweten. De kerk wil aan de ene kant heel duidelijk kerk blijven. Dat houdt in dat ze niet alleen gericht zijn op de sociale hulpverlening. Aan de andere kant is het zeker niet iets dat de kerk ontgaat. De kerk is actief op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, plattelandsontwikkeling. De kerk blijkt in deze situatie de enige instantie te zijn die de burger hoop geeft. Toch heeft de kerk veel steun van buitenaf nodig, om in deze situatie staande te blijven".

Petra de Groot is persvoorlichtster bij TEAR fund – evangelische partners in hulp en ontwikkeling – in Driebergen.

Pascal en Christiata, 2 TEAR Fund-medewerkers + Zaïrese patiënt

Copyright TEAR Fund

H. Algra, Den Helder

Hier en nu bestaat niet (?)

Wie met meneer van Dam in gesprek raakte, hoorde eigenlijk steeds hetzelfde verhaal. Vroeger: toen was alles ideaal. De zomers waren mooier, de mensen wisten waar ze aan toe waren, iedereen hield zich aan de regels, de mensen hadden tenminste nog oog voor elkaar, je kon zonder risico over straat, iedereen zong dezelfde psalmen, de dominee zorgde dat de kerkdienst volgens vaste regels verliep.

Ook het gesprek met meneer de Boer verliep vaak op één en dezelfde manier. Alleen sprak hij niet over het verleden, maar over de toekomst. Volgend jaar maak ik echt mijn geld over voor de zending. Na de zomer zal ik aandacht gaan besteden aan de zieke mensen in de gemeente. Als ik straks een baan heb, dan zal het allemaal goed gaan. Als we een andere dominee hebben, dan kom ik weer vaker in de kerk.

Meneer van Dam praat alleen over het verleden. Het is net of hij geen grip heeft op het heden. Hij lijkt ook de moed op te hebben geven: in het heden valt nu eenmaal niet te genieten en je kunt er niets aan doen, het zijn de omstandigheden. Eigenlijk heeft meneer van Dam zichzelf uitgeschakeld.

Meneer de Boer praat alleen over de toekomst. Ook hij lijkt geen grip te hebben op het heden. Dat het nu niet goed gaat ligt niet aan hem, maar aan anderen. Ook meneer de Boer heeft zichzelf in het heden uitgeschakeld. Een psycholoog die veel ervaring heeft met mensen die in hun leven zijn vastgelopen noemt als één van de kenmerken van deze mensen dat ze nauwelijks in het heden kunnen leven. Ze grijpen terug naar het verleden, of ze wachten tot alles anders wordt. Het heden is versmald, ze kunnen niet met het hier en nu uit de voeten. Daarom is het: dromen van een verleden dat beter was of dromen van een toekomst die beter wordt.

Meneer van Dam en meneer de Boer hebben zichzelf in het heden uitgeschakeld. Daar kunnen redenen voor zijn, ze kunnen door allerlei ervaringen beschadigd zijn. Toch is het jammer dat ze niet inzien dat ze zelf in het heden nog een inbreng kunnen hebben. Door hun manier van denken wordt het steeds moeilijker om grip op het heden te krijgen. Meneer van Dam en meneer de Boer zijn mensen uit de kerk. Hun manier van reageren komen we inderdaad (ook) onder kerkmensen tegen. Trouwens: ook een kerkelijke gemeente kan zichzelf als geheel op die manier uitschakelen. Vroeger was alles beter. Of: straks, in de hemel zal alles goed zijn.

Het laatste is ongetwijfeld realiteit en een grote troost voor iedere christen.

Een kerk die het echter alleen over het verleden of over de toekomst heeft doet zichzelf en de bijbelse boodschap te kort. We zijn immers ook in deze wereld geplaatst? Hier mogen we de gaven die we van God hebben gekregen dienstbaar maken voor de gemeente en voor de gemeenschap. Op die manier worden we niet uitgeschakeld, maar ingeschakeld.

Was het niet Luther die zei dat hij zelfs vandaag nog een boom zou planten als hij wist dat de Here Jezus morgen terug kwam?

Zwartsluis, De Nederlands Gereformeerde kerk leunt tegen de dijk aan.

Reis door Griekenland 3

P.C. van Wijk

Van Thessaloniki naar het zuiden

Vanuit Thessaloniki bezochten we nog het westelijk deel van het schiereiland Halkidiki en toen gingen we op weg naar het Zuiden. We maakten echter een omweg, omdat we Berea wilden bezoeken. En ook naar Berea nemen we niet de kortste weg, omdat we ook nog even in Pella wilden kijken.

In deze laatste plaats zijn heel wat opgravingen verricht. Veel van de oude stad is blootgelegd en er is een heel mooi klein museum. In de oude stad is een groot paleis geweest. Weerszijden van de hoofdstraat hebben huizen gestaan met de mooiste vloermozaïeken. Allerlei taferelen zijn op de vloeren uitgebeeld. Je ziet er jachttafereelen, o.a. twee mannen met een hert tussen zich in en een hert, dat door een griffioen wordt aangevallen. Ook de griekse goden ontbreken niet. Door een prachtig landschap reden we naar Veria, dat vroeger Berea heette. Hier ging Paulus heen, toen hem in Thessalonica de grond te heet onder de voeten werd. Vanuit het huis van de gevangenebewaarder ging hij met Silas naar het Westen, naar Berea (Hand. 17:10 e.v.). Ook daar ging hij naar de joodse synagoge, maar de joden daar waren niet vijandig. Ze namen het door Paulus verkondigde evangelie aan en waren elke dag bezig met de schriften om na te gaan of wat Paulus verkondigde ook werkelijk zo was. Velen kwamen tot geloof, niet alleen vrouwen, maar ook mannen. De joden in Thessalonica konden dit niet verdragen en gingen daarom naar Berea om de mensen te verwarren. Paulus vertrekt dan naar het Zuiden, richting Athene, maar Silas en Timotheüs blijven in Berea achter.

In Veria (op de plaats van het oude Berea) is een Paulus-monument. In het engels staat hier de tekst uit Hand. 16:11. Er is een mooi tegeltableau, waarin een afbeelding van Paulus is verwerkt. Verder zijn er in de plaats nog verschillende kleine kerkjes met o.a. mooie fresco's.

De dag was inmiddels al half om en we gingen toen snel echt naar het Zuiden. We kwamen langs de bijna

3000 meter hoge Olympos, een berg, die in de griekse mythologie een belangrijke rol heeft gespeeld. We besloten omhoog te gaan en dat ging prima, totdat de asfaltweg ophield en we over grind en stenen verder omhoog moesten. We reden onder, in en boven de wolken en kwamen tenslotte op een plateau, waar we niet verder konden.

Onze auto kreeg prompt een lekke band en een Belg, die de berg met de fiets had bestegen, was zo vriendelijk de reserveband op een goede manier aan te brengen. In het restaurant nuttigden we een heerlijk bord griekse erwtensoep en nog wat en toen gingen we naar beneden. Een prachtige tocht. We overnachtten in een klein hotel in een kleine plaats aan de voet van de berg en waren blij, dat er zowel 's avonds als 's morgens wat te eten was.

Naar de Kalambaka-kloosters

We wilden naar de Kalambaka-kloosters. Paulus zal hier wel niet geweest zijn, want het gebied is er nogal ruw en 2000 jaar geleden zullen er wel niet veel wegen zijn geweest. Het plaatsje Kalambaka telt slechts 5000 inwoners. Er zijn mooie vierkante huizen met rode daken, veel bomen tussen stukken rots. In het verleden hebben hier veel christenen gewoond en een oude kerk – gebouwd in 1309 – herinnert hier nog aan. Ook hier weer mozaïeken en muurschilderingen. Het is allemaal weer mooi, maar verdwijnt toch wat in het niet, als we de bergen ingaan om de op de rotsen gebouwde kloosters te bezoeken.

De kloosters worden genoemd de Meteora-kloosters, omdat ze tussen hemel en aarde schijnen te zweven. In het midden van de 14de eeuw zijn duizenden monniken hier naar boven geklauterd (de steile rotsen zijn op sommige plaatsen 300 meter hoog) en ze bouwden er in totaal 24 kloosters. Als ze eenmaal boven waren, kwamen ze nooit meer beneden. Tot in deze eeuw zijn er monniken naar toe gegaan. Ze hoefden echter niet meer omhoog te klimmen, maar werden in een net omhoog gehesen.

De meeste kloosters zijn inmiddels verdwenen. Er is tegenwoordig een prachtige weg tussen de rotsen door, waardoor enkele kloosters vrij gemakkelijk kunnen worden bezocht. Wel moeten er soms een flink aantal treden worden afgelegd om het doel te bereiken.

Het aantal kloosterlingen is in deze eeuw sterk verminderd. Ze moeten geheel voor zichzelf zorgen, maar het is allemaal wel wat gemakkelijker geworden dan voorheen. Ze kunnen elders boodschappen doen, voor zover ze produkten niet zelf kunnen verbouwen.

Het is onmogelijk na te vertellen wat voor indruk deze omgeving op je maakt. Hier werd en wordt gebeden, hier zonderen jonge mannen en jonge vrouwen zich af om in eenzaamheid

hun geloof te beleven. Het is diepe ernst voor hen, want voor de lol hoeft je hier echt niet naar toe te gaan. De Heidelbergse Catechismus mag dan spreken over de 'vervloekte paapse mis', maar als je hier bent en praat, kom je toch onder de indruk van de geloofsblijheid, die mensen aan de dag leggen. Heel bijzonder trof ons het klooster Agios Stefanos, dat door nonnen wordt bewoond. Sinds het begin van deze eeuw is het pas mogelijk, dat vrouwen een klooster hier 'bezetten'. Er is een heel mooi binnenhof, waar omheen een aantal cellen voor de nonnen zijn aangebracht. We bleven hier een paar dagen en gingen toen naar de plaats Volos aan de Oostkust. Deze plaats ligt aan de voet van het Pilion-gebergte. We vonden het nodig hier een aantal dagen uit te rusten, maar konden het niet nalaten een dag het gebergte in te gaan.

Mattheüs 15:21-28

Moet je hiervoor vrouw zijn: – zo vernederd, afgewezen, – als een moeder trouw zijn? „Ach God, doe mijn kind genezen!”

Dieper door het stof gaan, boren naar de bron van leven, kruimels vragen, alles geven ... en gezegend opstaan!

J. Westerkamp-Stegeman, Houten

C.P. Kleingeld, Alphen aan den Rijn

Plaats en taak van de medische ethiek in christelijk perspectief (1)

Inleiding

Het bovenstaande was de titel van de rede, die dr. J. Douma in een zeer gevulde aula uitsprak bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de medische ethiek aan de Vrije Universiteit. Die leerstoel is daar gevestigd vanwege het "prof.dr. G.A. Lindeboominstituut". Dit instituut, dat naar ik aanneem, onder onze lezers niet onbekend is, is "een centrum voor medische ethiek, dat werkt vanuit de Bijbel als het Woord van God." Medische ethiek houdt zich bezig met vragen betreffende wat wel en niet mag in de medische beroepsuitoefening en in de relatie tussen arts en patiënt. Dat Gods Woord daarbij het richtsnoer is, is voor ons misschien vanzelfsprekend, maar in de wereld van de medische beroepsuitoefening niet. Het instituut is opgericht door onder andere de Nederlandse Patiëntenvereniging en de hogeschool "De Vijverberg" in Ede.

Prof.dr. G.A. Lindeboom, naar wie het instituut en de leerstoel zijn genoemd, is jarenlang hoogleraar in de Interne Geneeskunde geweest aan de VU. Daarnaast heeft hij zich in toenemende mate bezig gehouden met de medische ethiek. Hij was een van de eersten, die er op wezen, dat medische ethiek meer is dan medische etiquette.

Van een bijzondere leerstoel spreken wij, als aan een universiteit, met toestemming het bestuur een hoogleraar wordt benoemd door een stichting, vereniging of ander soort instelling, die van mening is dat zij iets heeft te brengen dat van wezenlijke betekenis kan zijn voor de vorming van studenten. Een voorbeeld daarvan vindt u in de bijzondere leerstoelen die vanwege de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte (vroeger "Wijsbegeerte van de Wetsidee" geheten) bestaan aan de meeste universiteiten. Het programma, dat een bijzonder hoogleraar biedt, bevat geen voor de student verplichte leerstof. Een bijzonder hoogleraar is dus voor zijn studenten alleen afhankelijk van de interesse, die zij in zijn vak hebben.

Moest nu uitgerekend aan de VU, die van oorsprong gereformeerde universiteit, deze leerstoel worden gevestigd? Ik wil niet ophalen, wat allemaal heeft afgespeeld in de discussie over de grondslagen van de universiteit. U weet ongetwijfeld, dat die aanmerkelijk ruimer zijn geformuleerd, dan indertijd de oprichters voor ogen stond. Ik wil echter citeren uit de brochure "Medische ethiek in het Academisch Ziekenhuis Vrije Universiteit", uitgegeven in 1991. Dit ziekenhuis is immers een onderdeel van de medische faculteit, waar de bijzondere leerstoel is gevestigd. "Het VU-ziekenhuis is een

ziekenhuis met een christelijke achtergrond, die is beschreven in de doelstellingen. De centrale inhoud daarvan is dat het VU-ziekenhuis 'al zijn arbeid wil verrichten in het licht van het evangelie van Jezus Christus'. Voor het medisch ethisch beleid van dit ziekenhuis betekent dit, dat respect voor de mens in nood en zijn zorgen en vragen van doorslaggevende betekenis moeten zijn." In de praktijk betekent dit, dat de christelijke geloofsovertuiging geen of een zeer beperkte rol speelt bij ethische overwegingen. De oprichters van het Lindeboominstituut delen die mening niet, en hebben een achterban, die graag artsen ziet, voor wie het christelijk geloof een wezenlijke rol speelt bij het functioneren als arts. Gezien het voorgaande verbaast het niet, dat het enige jaren heeft geduurd, voor er tussen Universiteit en Lindeboominstituut overeenstemming was over het vestigen van de leerstoel. Het is echter toch zover gekomen. En als eerste hoogleraar werd benoemd dr. J. Douma, bij velen van ons bekend als hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Geref. kerk (vrijg.) te Kampen en als schrijver van onder andere de serie "Ethische Bezinning." Bovendien schrijft hij regelmatig in het Nederlands Dagblad.

De rede

Na de voorgaande inleiding wil ik nu stilstaan bij de inhoud van de rede van prof. Douma, waarin hij zijn programma ontvouwd. Daarna wil ik besluiten met enkele opmerkingen. Douma herinnerde eraan, dat wij thans worden geconfronteerd met een veelheid van morele overtuigingen, die onderling strijdig zijn en een gemeenschappelijke basis missen. Dit heeft onder andere tot gevolg, dat op het terrein van de moraal er een verschuiving optreedt van het publieke terrein naar het particuliere. Bij het openbare debat over ethische onderwerpen moeten geloofsovertuigingen thuis worden gelaten en wordt de naam van God niet meer genoemd. Het geloof is een privé-aangelegenheid en Gods Woord hoort thuis in de kerk, maar niet in het ethische debat. Dientengevolge onderscheidt Douma, met vele anderen, twee hoofdstromingen in de ethiek.

Twee stromingen

De dominante stroming streeft naar een voor iedereen aanvaardbare moraal met als argument, dat regels nodig zijn om te kunnen samenwerken. Er dienen echter zo min mogelijk regels te zijn, omdat de menselijke autonomie boven alles gaat. Die regels dienen er alleen voor om te voorko-

men, dat de een bij het uitoefenen van zijn vrijheid de ander in zijn vrijheid zou belemmeren.

Vaak worden vier principes als richtinggevend beschouwd in de medische ethiek. Dit zijn de principes van (1) autonomie, (2) niet schaden, (3) wel-doen en (4) verdelende rechtvaardigheid. Van deze vier wordt het eerste als het belangrijkste beschouwd. Men is in de eeuw van de mondige mens vuurbang, dat die mondigheid en het zelfbeschikkingsrecht van de mens op enigerlei wijze wordt aangetast.

Tegen deze overwaarding van de menselijke autonomie zijn natuurlijk bezwaren ingebracht. Douma noemde er enkele. Het eerste bezwaar is, dat de patiënt helemaal niet zo autonoom is, omdat hij door zijn ziekte niet autonoom kan functioneren. Een ziekte heeft immers ook invloed op het denken en concentratievermogen van een patiënt. De nadruk op autonomie leidt ertoe, dat de arts-patiënt-relatie gezien wordt als een contractrelatie.

Voor zo'n relatie zijn twee gelijkwaardige partijen nodig. Dat is bij arts en patiënt niet het geval. Douma wil dan ook liever spreken van een verbondsrelatie. Verder wees hij erop, dat autonomie en rechtvaardige verdeling van schaarse goederen strijdig kunnen zijn. Denk maar aan wat er staat in het rapport 'Kiezen en delen' van de commissie-Dunning.

Een tweede bezwaar, dat Douma noemde, betreft het verdwijnen van de morele discussie uit het publieke debat. Dit hangt samen met de verschuiving van het publieke naar het particuliere terrein. Door de autonomie en de daarmee samenhangende keuzevrijheid wordt het morele debat kortgesloten en dat is jammer, want dan komen wij niet verder dan een discussie over zorgvuldigheidseisen. U behoeft alleen maar terug te denken aan de discussie, die in de Tweede Kamer is gevoerd over de euthanasie-wetgeving. Zodoende is de medische ethiek weer een fatsoensleer geworden en gaat de technische ontwikkeling door, zonder dat er diepgaand wordt stilgestaan bij de juistheid en wenselijkheid van de ontwikkelingen.

Het derde bezwaar, vindt Douma, dat de voorgestane tolerantie kleiner is dan zij lijkt. Hoe gemeend is het respect voor autonomie, als sommigen worden uitgesloten van het debat, omdat zij hun geloofsovertuiging willen inbrengen? Als intuïties en levensbeschouwingen geen rol mogen spelen in de discussie, wordt de pluriformiteit van de meningen in de samenleving niet serieus genomen en is de beoogde neutraliteit een fictie. Tegenover de hiervoor beschreven

stroming onderscheidde Douma een tweede. Deze wordt onder andere gekenmerkt door kritiek op de eerste, en vaak ook door wantrouwen jegens de medische technologie. Douma deelt wel de kritiek, maar niet het wantrouwen. Een probleem noemde hij, dat deze stroming terecht stelt, hoe het niet moet, maar zelf geen alternatief biedt.

Douma zelf stelt zich tot doel, vanuit christelijk perspectief expliciet zijn standpunt uit te dragen. Ook in het wetenschappelijk gesprek moet, naar zijn mening, spreken over God mogelijk zijn. Als wij menen dat ons hele bestaan door Hem wordt bepaald, kunnen wij in ons werk niet doen, alsof Hij er niet is. Zo'n vooronderstelling is niet te bewijzen, maar daar vanuit kan volgens hem wel degelijk wetenschappelijk werk worden verricht. Ondanks het misbruik dat er soms van wordt gemaakt, wil Douma bij de ethische discussie daarom vasthouden aan het beroep op Gods spreken in de Heilige Schrift.

Het standpunt van Douma

Welk standpunt heeft Douma zich nu als taak gesteld, uit te dragen? De mens is het beeld van God. Daardoor heeft de mens een hoge waarde en een grote verantwoordelijkheid. Dat beeld-van-God-zijn komt onder meer uit in de relaties waarin de mens is geplaatst. Als eerste noemde Douma de relatie van de mens tot God. In deze relatie horen wij eerst het Woord van God. Daarop volgt het antwoord van de mens. Hij ziet dit geconcretiseerd in de persoonlijke verantwoordelijkheid van de mens. In de medische context vraagt dit bijvoorbeeld om "informed consent" (toestemming op basis van voldoende en begrepen informatie) en het eventueel durven weigeren van een behandeling. De tweede relatie is die tot de medemens. Deze wordt volgens Douma bepaald door het "Wat gij wilt dat de mensen u doen, doet gij hun evenzo". Dit betekent enerzijds een afwijzen van absolute eerbied voor het leven, maar anderzijds ook van uitspraken als: "Hij is door de bodem van zijn bestaan gezakt". Over mensen van wie onze maatschappij dit laatste zegt, denk aan de melaatsen, was Jezus met ontferming bewogen.

Als derde wees Douma op de relaties, die de mens heeft in allerlei verbanden. Daarin geldt de gedeelde verantwoordelijkheid van het: "Ieder het zijne en samen het onze". Voor de gezondheidszorg noemde hij daarbij nadrukkelijk de relatie tussen arts en patiënt met hun verschillend gearde wederzijdse rechten en plichten, maar ook die tussen patiënt en overheid als het gaat over verdeling van schaarse goederen.

Als laatste aspect van het beeld-Gods-zijn van de mens noemde Douma de opdracht, de aarde in cultuur te brengen. Hieronder valt ook het medisch-biologisch onderzoek. Met name op het terrein van het DNA-onderzoek

worden wij dan geconfronteerd met de vraag, of wij beeld van God willen zijn, of god (of God?) zelf. Anders geformuleerd: rentmeester of beter dan God? Hij kiest uiteraard voor het rentmeesterschap en hij wil daarin en in zijn onderzoek en onderwijs de lijn volgen van Lindeboom.

Enkele opmerkingen

Tot zover de rede van Douma. Wij wensen de stichting "prof. dr. G.A. Lindeboominstituut" geluk met de bereikte mijlpaal en wensen de, voor deze leeropdracht nieuwe, hoogleraar wijsheid toe bij zijn moeilijke taak. Rest echter de vraag, waarom "Opbouw" aandacht aan deze gebeurtenis zou besteden. Eén van de antwoorden op die vraag is, dat wij allemaal te maken hebben of krijgen met wat zich afspeelt op het terrein van de medische ethiek. Mede daardoor zijn de meeste onderwerpen die Douma aansneet, voor ons van direct belang en moeten ook wij erover nadenken. Eén van de verdiensten van Douma's rede was, dat hij bij mij allerlei impulsen oproept tot discussie. Dit is geen negatieve kritiek. Ik heb hem doorgaans met instemming aangehoord. Het is juist goed, dat hij tot discussie uitlokt. Daardoor kunnen wij verder komen in de ontwikkeling van onze inzichten. Ik wil in het navolgende kort op enkele punten ingaan.

gereformeerd predikant te Amersfoort-Noord, dit boekje gewijd. Hij neemt de moeite van deze categorie serieus! Hij heeft zich verdiept in de vele vragen, die deze mensen zichzelf regelmatig stellen. Velen voelen zich erg eenzaam en worden zo weinig door anderen begrepen. Ze vinden het soms wel een pluspunt, dat ze plannen kunnen maken zonder rekening te houden met anderen. Maar daar staat b.v. als minpunt tegenover: „Ik heb niemand voor wie ik steeds moet zorgen. Maar het betekent ook, dat ik niemand heb, die steeds voor mij zorgt.” (p. 13).

Hoe vind je je plaats in de samenleving? Welke problemen geven de vakanties? Hoe kun je jezelf redden in allerlei omstandigheden? „In een huwelijk worden twee 'ikken' samen 'wij'.” Je gaat vrijwel alles samen doen.” (p. 17). Dat is er voor een alleenstaande niet bij. Het wordt heel erg moeilijk als het diepe verlangen eens te mogen trouwen niet wordt vervuld. Men kan daardoor tot pessimisme vervallen en in een depressieve toestand raken. Welk houvast heb je dan aan je geloof? Blok gaat verschillende bijbelse gegevens na omtrent de zgn. ongehuwde staat. 1 Kor. 7 en Matth. 19 alsook Openbaring 14 komen binnen het blikveld. De auteur gaat ook nader in op de verschillende oorzaken waarom iemand ongetrouwd blijft; o.a. worden genoemd: een lichamelijke of geestelijke handicap, ongeneeslijke ziekte, een homofiele geaardheid, impotentie, men ontvangt geen huwelijksaanzoek, een trauma na schokkende ervaringen op seksueel terrein in de jeugd, als plicht zien voor anderen te zorgen. Er is uiteraard nog meer te noemen, maar we willen het hierbij laten. De wijze waarop men zich als alleenstaande opstelt temidden van vrienden en vriendinnen, in de familie en op het werk kan respekt afdwingen en de vraag doen opkomen naar iemands levensgeheim. Wat is het dan bij alle pijn, die blijft, een zegen iets van de rijkdom van het evangelie te mogen uitstralen naar anderen! In de gemeenschap der heiligen – een mooie term, jazeker, maar dat niet alleen: het is onze belijdenis, die om beleving vraagt – mag ook de alleengaande op een eigen manier zich dienstbaar maken aan de opbouw van het lichaam van Christus ter bevordering van de komst van Gods Koninkrijk. God zal nieuwe krachten geven om toch tegen de dingen van het leven te zijn opgewassen. „En als wij ongetrouwd blijven dan wil God ook zijn extra energie voor ons inzetten. En dan zijn wij tot verrassende dingen in staat. En als wij er niet meer tegenop kunnen, dan mogen we Hem te hulp roepen, die ons niet boven vermogen zal belasten.” (p. 72). Kollega Blok heeft een fijn en goed onderbouwd boekje geschreven over een delikaat onderwerp. Hartelijk aanbevelen!

O. Mooiweer, Enschede

Boekbespreking

Ds. M.J.C. Blok: „Je staat er niet alleen voor” – de ongehuwde in de gemeente. Uitgeverij Oosterbaan en Le Cointre – Goes – serie Pastoraal Perspectief nr. 14 – 96 pag. – f 11,50.

Men spreekt vandaag liever niet over de ongehuwde, maar meer over de alleenstaande of alleengaande. Welke plaats hebben dergelijke broeders en zusters in de gemeente van Christus? Aan de beantwoording van die belangrijke vraag heeft Ds. Blok, vrijgemaakt-

In dat huis daar woont een vrouw

Ytje Veeffkind-Eenkhorn, Krommenie

De ontmoeting

Op 20 april 1969 werd de doop bediend aan ons derde kind. Op zich geen gebeurtenis die interessant is voor buitenstaanders, ware het niet dat die doop in onze gemeente de laatste was binnen het verband van de vrijgemaakte kerken. Een paar weken later was de scheuring officieel een feit. Koos was afgevaardigd naar de synode van Hoogeveen en kwam op 9 mei ontredderd en ontgoocheld thuis. De afvaardiging Wormer was niet ontvangen. Wij waren buiten verband gesteld. We hadden al emotionele weken achter de rug. Maar ook nu was het nog lang niet rustig. Er ontrok zich nog een gezin en iedere zondag zagen wij de 'binnenverbanders' langs onze ramen gaan, naar de zaal waar ze kerkten. Het was voor al onze dominees een slopende, chaotische tijd. Ik zat veel alleen met de drie kinderen, en ik ben beslist geen opgewekte moeder geweest, toen. Ondanks alle warmte die ons uit de gemeente ten deel viel, raakte ik zo langzamerhand behoorlijk in de put. Toen na onze vakantie plotseling nog een gezin wegging was dat de bekende druppel. Er werd besloten dat ik er maar een poosje tussen uit moest gaan. 'Limburg' – dat was een toverwoord. Limburg stond voor huwelijksreis, korte fijne vacaties, dierbare herinneringen. Omdat Koos niet weg kon, brachten mijn broer en schoonzus me. Ze bleven een dag en een nacht. Toen was ik alleen. En dat viel tegen. Tranen dus. Toch wilde ik wandelen – dus pakte ik mezelf aan en ging er op uit. Maar het was niet echt leuk, alleen. Zaterdag wandelde ik van Slenaken naar Epen. Met de bus terug naar het pension in Gronsveld. Ik was laat in de eetzaal. Er waren nieuwe gasten gekomen. Een ouder echtpaar dat me 'ergens' bekend voorkwam. Na het eten ging ik ze begroeten. Het waren professor en mevrouw Jager. Het was een prachtige warme zaterdagavond. Of ik een eindje met ze wil lopen, ik weet hier toch de weg? Maar niet al te ver, want mevrouw loopt niet zo gemakkelijk. We maken een korte wandeling naar het Mariakapelletje. 'Je man heeft zich kranig gewaard op de synode,' zegt de prof. 'Hoe is het met de scheuring in jullie gemeente gegaan?' Ik vertel. Ze luisteren. We staan een poosje stil. 'Frederiekje, hoe gaat het met je voetjes?' zegt hij opeens tegen zijn vrouw. Ja, het gaat wel, maar een bankje zou wel even fijn zijn. Bij het Mariakapelletje rusten we

uit. Mevrouw Jager vraagt naar de kinderen. Ik laat een foto zien. 'Verlang je niet naar dat lieve kindje?' O ja, ik verlang naar huis. Maar is het niet geweldig dat ik zomaar opeens alles kan spuien – heel de kerkelijke ellende die me zo dwars zit. 'Ik heb het gevoel dat ik kerkelijk geen dak meer boven m'n hoofd heb,' zeg ik. En wie zou dat beter begrijpen dan deze mensen die zelf door de kerkelijke molen zijn gegaan. Die het veel meer dan ik, aan den lijve ondervonden hebben. De volgende morgen zit ik op uitdrukkelijk verzoek bij ze aan tafel. Na het ontbijt rijden we naar de kerk in Maasticht. Ik mag als wegwijzer fungeren. Bij een scherpe bocht in de weg slaakt mevrouw Jager een luide gil. 'Stil maar, lieverd,' zegt hij en legt kalmerend z'n hand op haar knie, 'het ging toch goed?' Ze vertrouwt haar man niet zo in de auto, denk ik. Maar we komen heelhuids bij de Waalse kerk in Maasticht.

En daar ging het zo: 'Ik ben dominee Jager uit Kampen. Gisteren was ik bij uw dominee, en die had nogal moeite om met z'n preken klaar te komen. En daarom neem ik deze dienst van hem over. 'k Had alleen geen zwart pak bij me, u moet me dus maar nemen zoals ik ben, met een gewoon jasje' (hilariteit). Iedereen die professor Jager wel eens heeft horen preken, weet hoe indringend die zogenaamd eenvoudige preken van hem waren. 'Gij zijt het zout der aarde.' En dat geldt ook voor ons dakloze buitenverbanders! We gaan terug naar het pension voor de lunch. Het regent, dus vandaag geen wandeling. Na de thee ontspint zich in de conversatiezaal een gesprek met nog een paar andere gasten over de politieke situatie in Ierland, waar een dochter van de familie Jager woont. Dan is het tijd voor de middagdienst. Nu zit de leermeester onder het gehoor van zijn leerling. Marten preekt over Jacob die God voortdurend voor de voeten loopt (Rijijofrijik). Na het diner in ons pension worden we door Marten opgehaald om de avond bij hen door te brengen. En waarover spraken zij? Waar was ons hart vol van in die tijd? De kerk. De kerk. De kerk. De volgende morgen brengt Marten mij naar het station in Maasticht. 'Dominee Jager uit Kampen' is vroeg opgestaan om mij uit te zwaaien. En om, mij op de valreep nog even een bemoedigend en vermanend woord toe te voegen. Groeten aan mijn man en een zegenbede. Wat heeft me deze ontmoeting goed gedaan! De gesprekken, de hartelijkheid, het begrijpen. Ik had wel eens gehoord: als er in Kampen een student ziek was, dan stond professor Jager op de stoep met een zak sinaasappels. Nou, het was een hele kist sinaasappels, dat weekend. We hebben er in ons gezin ook een gevleugeld gezegde aan overgehouden. Tijdens een wandeling wil de één de ander nog wel eens vragen: 'Frederiekje, hoe gaat het met je voetjes?' En dat roept een dankbare herinnering in me op.

Voor de kinderen

Puzzelhoekje

We horen de laatste tijd veel over het weer. Droogte, overstromingen, een aardbeving, regen enzovoort. Toch werd er ook al in de bijbel over deze dingen gesproken. Soms als straf maar ook wel om Gods grootheid te laten zien. Kunnen jullie nu vinden of opzoeken wat er gebeurde bij welk verhaal?

1. De farao uit Egypte wil het volk Israël niet laten gaan en er volgen dan 10 plagen. Wat was de negende plaag? Exodus 9

2. Koning Achab zondigde heel erg tegen God. De profeet Elia moet dan naar hem toe met een boodschap. Wat zou er niet meer komen totdat Elia weer door God werd gestuurd om de straf in te trekken? 1 Koningen 17

3. Jona wordt door God geroepen om naar Ninevé te gaan. Hij moet tegen het volk prediken dat het zondigt en dat God het volk zal straffen. Omdat Jona bang is vlucht hij op een schip. Wat gebeurt er dan met het weer? Jona 1

4. Paulus en Silas zijn in Filippi gevangen genomen en in de gevangenis gezet. Ze worden in blokken gezet zodat ze niet kunnen ontsnappen. Wat gebeurt er dan zodat ze, als ze hadden gewild, zouden kunnen ontsnappen. Handelingen 16

5. Als het volk Israël in de woestijn is krijgt het van God de 10 geboden. Mozes en Aäron waren op de berg Sinai maar het volk Israël durft niet bij de berg te komen. Waarom niet? Exodus 20

6. Jozef werd door zijn broers gehaat omdat Jozef door zijn vader werd voorgetrokken. Jozef krijgt dan des nachts een droom. Wat deden de zon, maan en 11 sterren in zijn droom. Genesis 37

7. God geeft Noach nadat hij de ark heeft verlaten een teken dat de aarde nooit meer door een zondvloed zal worden vernietigd. Dit teken kunnen wij soms ook nog zien. Welk teken. Genesis 9

8. Benaja was een van de helden die voor David vocht. Op een dag liet hij zich in een kuil zakken en doodde daarin een leeuw. Wat lag er nog meer in die kuil? 2 Samuël 23:20

G. Wijkhuizen-van Vuuren, Den Helder

De oplossing van de vorige maal was: Purperverkoopster, krijgsoverste, wever.

Drie levensfasen

Nederlanders worden tegenwoordig in doorsnee ouder dan 70 jaar. Onze voorouders haalden deze leeftijd lang niet.

Ook nu nog zijn er veel landen in de wereld, waar de gemiddelde levensverwachting zo rond de 40 ligt.

Hoe gaan we met dit leven om?

In feite hakken we het in drieën.

Ongeveer tot ons 25ste jaar zijn we in opleiding.

Dan tellen we mee tot ons 50ste jaar.

En de laatste 25 jaar worden we langzamerhand uitgerangeerd.

Een overdreven voorstelling?

Laten we deze drie fasen nog eens langslopen.

Van 6 tot 25 jaar de periode van de opleiding. We gaan naar school om te leren wat we kunnen of wat we willen. Tussen de 25 en de 50 vinden we onze plaats, maken we carrière, beklimmen we de ladder.

Het hangt van onze eisen en mogelijkheden af of dat soepel loopt of dat het een harde strijd wordt. Hoe dan ook, dit is de periode waarin we meetellen. Zo rond de 50 wordt het al moeilijker om een andere baan te vinden. Op 63 jarige leeftijd mogen we in de VUT, wanneer we tenminste al niet afgekeurd zijn.

En dan begint de derde levensfase. Voor sommigen een zegen, omdat ze nu eindelijk al die dingen kunnen doen, waaraan ze nooit zijn toegekomen.

Voor anderen een teleurstelling omdat ze al te erg versleten zijn om alle mogelijke fijne dingen nu nog te kunnen gaan doen.

Voor weer anderen een ramp, omdat ze zo aan hun werk verslaafd zijn geraakt, dat ze bij die 3e levensfase in een geweldig zwart gat vallen.

Les 1.

De wereld wil ons wijsmaken, dat alleen het werkzaam leven telt, omdat we dan verdienen. Dat is éénderde van ons leven.

Les 2

Ga nuchter om met de levensfase waarin u zich bevindt.

Les 3

Tel uw zegeningen, tel ze elke dag, jong, middelbaar of oud!

Dit artikel is van de hand van Mr. Dr. J. Meulink en werd gepubliceerd in 'TOT UW DIENST' – Mededelingenblad van

de NG Kerk te Enschede-Zuid. Het geeft kort en bondig weer wat in een bepaalde levensfase als elementair mag worden beschouwd. Wanneer men komt tot een bepaalde vorm van zelfonderzoek, probeert men het verleden te verdiskontereren en stelt men zijn vragen aangaande de toekomst. Het is waar, dat iemand aan zijn werk verslaafd kan raken. Dan is er niets anders meer dan de dagelijkse arbeid waarin men geheel opgaat. Dat is vooral een ramp voor de omstanders aan wie men zich zo sterk verbonden weet, b.v. vrouw en kinderen etc. Toch kan het ook gebeuren, dat men wanneer men om gezondheidsredenen gedwongen wordt voortijdig met het werk te stoppen, nog jaren lang moeite heeft eraan te wennen, dat het geheel of gedeeltelijk voorbij is. Men kan dan zo slecht distantie nemen, omdat men zo verweven was geraakt met wat men elke dag mocht doen. Je moet soms afscheid nemen van een stukje van jezelf! Dat kan bijzonder pijnlijk zijn, temeer, omdat maar weinig mensen daarvoor begrip blijken te hebben. Overigens geldt voor ieder mens wat Churchill eens zó onder woorden bracht.

Eerst is de mens op het toneel van het leven hoofdrolspeler.

Dan wordt hij figurant.

Daarna moet hij genoeg nemen met de funktie van souffleur.

Tenslotte valt het doek!

Te feliciteren is die mens, die wanneer het doek valt ervaren mag, dat onder hem/haar eeuwige armen zijn!

O. Mooiweer, Enschede

Dr. J.H. Hegeman, Christelijk dienen.

Een verantwoordelijkheidsethiek voor leidinggevenden.

184 blz., f 32,50

ISBN 9060648102

Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

M.R. van den Berg, Exodus.

Deel I: hoofdstuk 1-15:21 – De confrontatie tussen Israëls God en de farao van Egypte.

116 blz., f 16,90

ISBN 9060648110

Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

Ds. G. van den Brink, Matteüs.

Deel I – hoofdstuk 1:1-17 – 9:18-34

199 blz., f 25,-

ISBN 9060648153

Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

Jan de Vries & Margreet Reiss, Maartjes wilde haren – trilogie;

Maartje de Wit; Maartje vraagt aandacht; Maartje ziet spoken.

354 blz., f 29,90

ISBN 9029710624

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

Jan de Vries & Margreet Reiss, Maartje met volle zeilen – trilogie;

'Mevrouw' Maartje; Maartje en Maartje; Maartje en de praktijk.

366 blz., f 29,90

ISBN 9029711531

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

H. Algra, Den Helder

Zo vader, zo zoon...

„Natuurlijk wil ik lid zijn van de gemeente. Maar ik heb geen tijd om aan kerkelijke activiteiten mee te doen. En met die mensen in de kerk heb ik ook niets, ik wil met mensen op ons nivo kunnen praten en die zijn er niet. De preken gaan wel hoor, daar heb ik niet zoveel kritiek op. De ene keer wat beter dan de andere keer, maar dat kan er best mee door. Je kunt merken dat de dominee in ieder geval studie maakt van zijn preken. Maar ik kom maar één keer naar de kerk, want ik heb een drukke baan en ik moet ook af en toe eens thuis zijn of een boswandeling kunnen maken.”

Erg inzetbaar was deze broeder dus niet in de gemeente. En hij had er zo zijn redenen voor. Het was alsof de christelijke gemeente volgens hem hoorde te bestaan uit academici en leden van de Rotary, daar kon hij tenminste mee praten. Wat kon je eigenlijk leren van bejaarde mensen, van arbeiders in de papierfabriek, van een eenvoudige onderwijzer?

Zijn oudste zoon Rogier had ook zo zijn eigen gedachten over de gemeente. „Met wie kan ik hier eigenlijk praten? Met niemand toch? Verkering met iemand uit de kerk? Kijk nou eens naar die meiden op catechisatie. Zodra het over een interessant onderwerp gaat vinden ze het te moeilijk worden. Jeugdvereniging? Mij niet gezien. Ik kan mijn tijd wel beter gebruiken!” Hier ging het gezegde op: zo vader, zo zoon.

Na een tijdje haakte Rogier af, hij zag het met het geloof niet meer zitten. Dat was geen wonder, want wie in deze tijd als jongere geen geestelijke voeding meer krijgt van andere christelijke jongeren en maar af en toe naar de kerk gaat, raakt bijna altijd de weg naar de kerk kwijt.

Rogier haakte ook af op school. De druk vanuit het gezin dat hij prestaties moest leveren was hem teveel geworden. Hij wilde of kon niet meer verder leren. Hij wist ook niet wat hij nu moest gaan doen in de maatschappij. De baantjes lagen niet voor het oprapen en welke minder geschoolde baan kon er eigenlijk voldoen aan de eisen van zijn vader?

De vader was teleurgesteld in zijn oudste zoon. Of misschien beter: hij schaamde zich. „We vinden het heel jammer dat Rogier zijn opleiding niet heeft afgemaakt. En we hebben hem toch geen strobreed in de weg gelegd. Hij hoefde nauwelijks mee te helpen in huis, want we wisten hoe druk hij het had. Het lijkt wel of hij alles naast zich neerlegt. Neem nu eens zijn manieren! En let eens op zijn kleding! Dat stelt niks voor. Mijn vrouw en ik weten uit ervaring hoe belangrijk het is dat je de etiquette in acht neemt. Als je dat niet doet, kom je echt niet hogerop in de maatschappij. Maar hij vindt dat onbe-

langrijk. Dat snap ik echt niet, we hebben toch echt het beste met hem voor.” „En...” vervolgde de vader, „mijn moeder vindt het heel erg dat haar oudste kleinzoon niet meer naar de kerk gaat.” Dat dus ook nog. Alleen leek de vader dit meer een probleem voor zijn moeder te vinden, dan voor hemzelf. Arme vader. Hij moest perfect zijn, dus de opvoeding moest ook perfect zijn en het resultaat uiteraard ook. Arme vader. Ondanks zijn perfectionisme moet hij zelf ook nog veel

leren. Bijvoorbeeld dat je je kinderen niet kunt dwingen om je eigen perfectionisme precies te volgen. Maar wat erger is: de zoon heeft een verkeerde boodschap van zijn vader wel van zijn vader overgenomen: de kerk is eigenlijk niet goed genoeg voor ons slag mensen. De gaven die God aan de hele gemeente en aan ieder lid afzonderlijk heeft gegeven werden door Rogier niet opgemerkt. Eigenlijk had zijn vader hem dat onmogelijk gemaakt.

Opbouwend?

U weet vast wel iemand die een abonnement zou 'moeten' hebben op OPBOUW.

Als u hier een naam en adres invult sturen wij een proefnummer.
(U mag ook bellen:
tel. 01803-20205)

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Sturen naar:

Administratie Opbouw, Bronsmos 7,
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

1994

- 12 mrt. Landelijke Vergadering Apeldoorn
- 26 mrt. Jaarvergadering persvereniging Opbouw te Utrecht
Onderwerp: "Christelijke dienstverlening in een gesekulariseerde wereld", door kapt. Kor van het "Leger des Heils".
- 16 april Landelijke Ontmoetingsdag Barneveld
- 23 april Landelijke Vergadering Apeldoorn (onder voorbehoud)
- 28 april Landelijk Overleg Chr. Geref. – Ned. Geref. te Nieuwegein
- 7 mei Zedingsvoorjaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken
- 7 mei Jaarvergadering Steun Oost Soemba (SOS) te Amersfoort
- 17 mei Predikantenkonferentie te Apeldoorn
- 28 mei Landelijke Vergadering Apeldoorn (onder voorbehoud)
- 20 juni Ledenvergadering "Compas" te Harderwijk
- 18 juni Landelijke Vergadering Apeldoorn (onder voorbehoud)
- 22 sept. Vrouwencontactdag te Bennekom
- 19 nov. Zedingsnajaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken

In de komende nummers (o.a.):

D. Holwerda, 'Vaderen' en 'kinderen' Register 1993

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Bunschoten-Spakenburg
Ds. W.J. Van der Linde, predikant te

Ede, heeft voor het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep bedankt.

Vrouwencontactdag 1994

De landelijke vrouwencontactdag zal dit jaar gehouden worden op donderdag 22 september in de Nederlandse Hervormde kerk te Bennekom. Noteert u deze datum alvast.

Spreker zal zijn: Ds. W.J. van der Linde, predikant van Ede.

Nadere bijzonderheden volgen te zijner tijd.

Ned. Geref. Kerk Zeewolde

Sinds 2 januari 1994 heeft de Regio Kampen er een gemeente bij. In een feestelijke kerkdienst, uitgaande van de Ned. Geref./Chr. Geref. Kerk van Almere, zijn in Zeewolde de ambten ingesteld en daarmee de Ned. Geref. Kerk van Zeewolde geïnstitueerd. Terecht was er een feestelijke dienst van gemaakt. Velen hadden aan de uitnodiging voor deze dienst gehoor gegeven. Ds. K.T. de Jonge, vanaf nu consulent van Zeewolde, bediende het Woord uit 1 Cor. 3 vers 11: „Want een ander fundament, dan dat er ligt, namelijk Jezus Christus, kan niemand leggen.” Vervolgens had de bevestiging van ambtsdragers plaats, drie ouderlingen en twee diakenen met handoplegging. Daarna volgde voorbede en dankzegging. In aansluiting op de dienst werd nog gesproken namens de Ned. Geref./Chr. Geref. Kerk Almere, de Regio Kampen en de Ned. Geref. Kerk Zeewolde. Het geheel werd besloten met een gezellig samenzijn rond koffie, koek en frisdrank. Er was ruime aandacht voor de kinderen. De Regio Kampen telt nu elf kerken, waarvan zes polderkerken. Almere en Lelystad zijn gecombineerde gemeenten van Ned. Geref. en Chr. Geref. Het totaal aantal leden per 01-01-1993 was 5.273, waarvan 3.394 belijdende leden. Behalve Zeewolde zijn er binnen de Regio momenteel geen predikantsplaatsen vakant. Een fijn begin van een nieuw jaar.

Stichting Emeritaatsvoorziening (S.E.V.)

De voorjaarsvergadering met de kerken zal dit jaar worden gehouden op maandag 16 mei 1994 in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht. Aanvang samenkomst 19.30 uur.

Ned. Geref. Kerken van Almkerk-Werkendam en Gorinchem

Met vreugde delen de kerkeraden mee dat, zo de Here wil, op zondag 27 februari kandidaat S.M.V. Pirot zal worden bevestigd als predikant van beide gemeenten. De bevestiging zal plaatsvinden in een dienst des Woords in de aula van de Christelijke Scholengemeenschap, Oude Hoven 8 te Gorinchem, aanvang 10.00 uur. Voorganger zal zijn ds. J.D. Janse. 's Middags zal de intrededienst gehouden worden in

het kerkgebouw van de Nederlandse Hervormde Kerk, Esdoornlaan 30 te Sleeuwijk, aanvang 14.00 uur. Tijdens de intrededienst is er kinderopas in het gebouw van de Nederlands Gereformeerde Kerk, Transvaal 65 te Sleeuwijk. Vanaf medio februari is het adres van de familie Pirot: Provincialeweg Noord 18A, 4286 EA Almkerk; tel.: 01834-5069.

Ds G. Janssen

Sinds enige tijd wordt ds G. Janssen, emeritus predikant van de kerk van Amsterdam-Tuinstdeden-Zuid-West, verzorgd in Verpleeghuis "Anna Schotanus" te Heerenveen. Het adres van mevr. G. Janssen-Baakman is sinds kort: Verzorgingsflat Heremastate, k. 520, Heremaweg 4, 8444 AN Heerenveen, tel. 05130-36160.

Ontmoetingsdag

Op de Landelijke Ontmoetingsdag te Barneveld (16 april) zijn evenals voorgaande keren weer stands te huur. Belanghebbende organisaties kunnen zich daarvoor wenden tot: J.A.D. Schenkel, Esdoornhof 168, 8266 GN Kampen, tel. 05202-20128.

Onder andere(n)

V.S.G.B. 25 jaar

„Bindende band en helpende hand” Over dit onderwerp hoopt **Ds. J.H. Velema** uit Nunspeet te spreken op **zaterdagmorgen, 12 maart a.s.** in DE AKER te Putten tijdens de **jubileumbijeenkomst** ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het **V.S.G.B.**

Het VSGB (= Verband van scholen van gereformeerde belijdenis) wordt gevormd door **schoolbesturen** met daarbij aangesloten scholen, die zich willen stellen op de basis van de Heilige Schrift als Gods Woord, naar de verklaring daarvan in de Gereformeerde Belijdenisgeschriften (de Drie Formulieren van Enigheid). Dit Verband werd opgericht op **8 maart 1969** uit onvrede met de fusie van de onderwijsorganisaties C.N.S., C.V.O. en G.S.V. tot één grote besturenorganisatie voor het christelijk onderwijs.

De grondslag van die organisatie bood onvoldoende waarborgen tegen het oprukkende modernisme in de christelijke school.

In het licht van de hedendaagse ontwikkelingen rond de christelijke school is de grondslag weer uitermate actueel. Zo ook de betekenis van het gereformeerde belijden. Wat doen we ermee in de praktijk? En wat is de zin ervan voor de school van de toekomst? Ds. J.H. Velema hoopt o.a. op deze vragen in te gaan.

Gaarne nodigen wij alle **ouders, onderwijsgeschieden, schoolbestuurders en andere belangstellenden** uit om deze bijeenkomst, verbonden aan onze jaarvergadering, mee te maken. De bijeenkomst wordt gehouden in DE AKER te Putten. Aanvang **10.00 uur** v.m.; sluiting van het openbare gedeelte uiterlijk om half 1. Een jeugdkoor zal aan de bijeenkomst medewerken.

Het congrescentrum DE AKER te Putten ligt aan het Fontanusplein, vlak bij het raadhuis en de Herv. Kerk en is voorzien van veel parkeerruimte. (Tel. 03418-51887).

Nadere informatie over het VSGB en over deze bijeenkomst wordt U gaarne verstrekt door het secretariaat: Reeënlaan 5 – 7315 EV Apeldoorn. Tel. 055-788794 (P.J. Polderman).

*Ik kan gaan slapen zonder zorgen,
want slapend kom ik bij U thuis.
Alleen bij U ben ik geborgen.
Gij doet mij rusten tot de morgen
en wonen in een veilig huis.*

In de Here ontslapen onze lieve oude Tante

AAGJE ARINA BOGAARD-VAN RIJN

sinds 24 oktober 1972 weduwe van Ir. Arie Bogaard.

Oudshoorn
2 april 1903

Bosch & Duin
17 februari 1994

Buren: H.L. Bogaard
S.S. Bogaard-Berkhout

Houten: Iddo en Els Keuning-Bogaard
Myrre en Thamar

Weier,
Zwitserland: Johan en Guusje van Minnen-Bogaard
Wouter en Floris

Nieuwegein: Pieter Bogaard

Ermelo: Frans-Peter en Hanneke
Bosch-Bogaard
Joost en Daan-Peter

Tiel: Arjen en Marjolein Sijpkens-Bogaard
Familie Van Rijn
Familie Bogaard

Bosch & Duin, "De Wijngaard"

Correspondentie-adres: Cuckentoren 8, 4116 DC Buren

Voor maar f 30, – per maand kunt u bij ons een kind financieel adopteren.

Deze kinderen hadden gebrek aan eten en kleren en konden niet naar school. Nu gaan zij naar een christelijk dagcentrum en krijgen daar alles wat zij nodig hebben. Zij krijgen de kans naar school te gaan t/m de middelbare school. Daarvoor hebben wij uw hulp nodig. f 30,- per maand maakt voor hen alle verschil. Help daarom een van hen. U kunt het ook samen met anderen doen. En u ontvangt een foto en verdere gegevens.

Een kind in een kindertehuis kunt u voor f 65, – per maand financieel adopteren.

bel ons secretariaat nu!
tel. 05291-55907 (ook 's avonds)

stichting redt een kind

Papaverstraat 19, 7731 VS Ommen
Postbank: 1599333 t.n.v. Stichting redt een Kind te Ommen.
Bank: ABN/AMRO te Doorn, rek.nr. 37.73.32.860.
tel. 05291-55907 b.g.g. 05291-55702

vijfentwintig jaar "redt een kind"!
doet u al mee?